

Pikaajaline kaitstud töö

Projekti lõpparuanne

Käesolevas projekti lõpparuandes antakse ülevaade pikaajalise kaitstud töö teenuse katsetamisest aastatel 2015-2023, mis toimus Euroopa Sotsiaalfondi eelarvest finantseeritud projekti raames. Dokument sisaldab kokkuvõtet projekti eesmärkidest, katsetatud teenuse lühikirjeldust, antud on ülevaade pikaajalise kaitstud töö teenuse osutamisest ja arendustegevusest projektiperioodi jooksul. Projekti lõpparuande koostamisel andsid oma panuse Sotsiaalkindlustusameti TEO erihoolekande ja rehabilitatsiooni talituse projektijuht Helle Villem, analüütik Kärt Saarsen, koordinaatorid Katrin Tiideberg ja Kerli Pill, talituse juht Lagle Kalberg, nõunik Ülle Riisalo.

Jaanuar 2024

Sisukord

1. Taust ja projekti eesmärgid	4
2. Ülevaade PKT teenusest	5
2.1. Teenuse eesmärk	6
2.2. Teenuse sihtrühm	6
2.3. Teenuse korraldus	6
3. PKT osutamise praktika	7
3.1. PKT teenuse üldandmed	7
3.2. Teenuse saajad	9
3.3. PKT teenuseosutajad	12
3.4. Töövaldkonnad	13
3.5. Töö tegemiseks sõlmitud lepingud ja töö tasustamine	14
3.6. PKT projekti töökorraldus SKAs	15
4. Märkamised. Järeldused. Muudatused	15
4.1. Tähelepanekud	15
4.2. Teenuse sisu ja korralduses tehtud muudatused	19
4.3. Muud PKT arendustegevused	22
Kokkuvõtteks	24
Lisa 1. PKT teenuseosutajad 2016-2023	26
Lisa 2. Erivajadusega inimeste valmistatud toodete e-poed	28
Lisa 3. SOM töörühmas väljatöötatud mudelid, 2020	29
Lisa 4. PKT teenuse katsetamisel tehtud muudatused, 2016-2023	30
Lisa 5. Joonis: PKT teenuse osutamine ja arendustegevused 2015-2023	31

Aruandes kasutatud lühendid:

- EMTA – Maksu- ja Tolliamet
- ESF – Euroopa Sotsiaalfond
- IET – igapäevaelu toetamise teenus
- KE – kogukonnas elamise teenus
- KOV – kohalik omavalitsus
- LKT – lühiajaline kaitstud töö
- PKT – pikaajaline kaitstud töö
- RAKE – Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus
- RHR – Riigihangete Register
- RTK – Riigi Tugiteenuste Keskus
- SHS – sotsiaalhoolekande seadus
- SKA – Sotsiaalkindlustusamet
- TAT – toetuse andmise tingimused
- TE – toetatud elamise teenus
- TEO – Sotsiaalkindlustusameti teenuste osakond
- TT – töötamise toetamise teenus
- TO - teenuseosutaja
- TTTS – tööturuteenuste ja -toetuste seadus
- TVR – töövõimereform
- VÕS – võlaõiguslik leping
- ÕE – ööpäevaringne erihooldusteenus

1. Taust ja projekti eesmärgid

Pikaajalise kaitstud töö (edaspidi PKT) projekt käivitati 2016. aastal töövõimereformi (edaspidi TVR) raames, mille käigus töötati välja ja katsetati mitmesuguseid teenuseid vähenenud töövõimega inimestele. Aastatel 2016-2023 rahastati Euroopa Sotsiaalfondist (edaspidi ESF) projekti „Pikaajalise kaitstud töö teenuse väljaarendamine ja osutamine.“

Pikaajalise kaitstud töö teenus oli loodud inimeste jaoks, kes oma tervisest tuleneva erivajaduse tõttu ei ole võimelised töötama tavalistes töötingimustes avatud tööturul. Teenuse eesmärgiks oli pakkuda neile inimestele töö tegemise võimalust kaitstud ja kohandatud keskkonnas. PKT projekti kaudu sai perioodil 2016-2023 võimaluse kaitstud tingimustes töötamiseks kokku 2051 puuduva töövõimega inimest. Teenust osutas erinevatel aastatel üle Eesti kokku 46 asutust (Lisa 1) 16,55 miljoni euro eest.

ESF projektide elluviimisel on ametlikuks alusdokumendiks toetuse andmise tingimused (edaspidi TAT), milles on sõnastatud projekti eesmärgid, planeeritud tegevused, oodatavad tulemused. PKT projekti tegevusi on viidud piloteerimisperioodil ellu kahe erineva TAT-i alusel (tabel 1).

Tabel 1. PKT projekti toetuse andmise tingimused, (allikas: TAT raamtekstid).

Periood	01.03.2015-28.02.2022	01.03.2022-31.12.2023
TAT	TAT „Töövõimereformi sihtrühma töövõimelisuse tõstmine ja nende töötamise soodustamine“, sotsiaalkaitseministri ning tervise- ja tööministri 21.07.2015 käskkiri nr 115	TAT „Sotsiaalkaitse ja pikaajalise hoolduse kättesaadavus“, sotsiaalkaitseministri 18.09.2022 käskkiri nr 118
Abikõlblikkuse periood	01.01.2015-31.12.2023	01.03.2022-31.12.2024
Rakendusasutus	Sotsiaalministeerium	Sotsiaalministeerium
Rakendusüksus	SA Innove	Riigi Tugiteenuste Keskus
Toetuse saaja / elluviija	Toetuse saaja: Sotsiaalministeerium Partner: Sotsiaalkindlustusamet	Elluviija: Sotsiaalkindlustusamet
Seos rakenduskavaga	Prioriteetne suund „Tööturule juurdepääsu parandamine ja tööturult väljalangemise ennetamine“ ¹	Prioriteetne suund „Sotsiaalsem Eesti“, meede „Iseseisvat toimetulekut toetavate ja kvaliteetsete sotsiaalteenuste ning hooldusvõimaluste tagamine“ ²

PKT projekti eesmärgid ja planeeritud tegevused TAT põhjal olid järgmised:

- PKT teenuse piloteerimine TAT „**Töövõimereformi sihtrühma töövõimelisuse tõstmine ja nende töötamise soodustamine**“ alaprojekti raames:
  - Periood 01.03.2015-28.02.2022
  - Toetuse andmise tingimuste eesmärk oli tööealiste vähenenud töövõimega inimeste tööturul osalemise võimaluste suurendamine. TAT-i alaprogrammi „Kaitstud töötamise teenuse välja arendamine ja osutamine“ raames seati eesmärgiks pakkuda puuduva töövõimega erivajadustega tööealistele inimestele töötegemise võimalust kaitstud ja

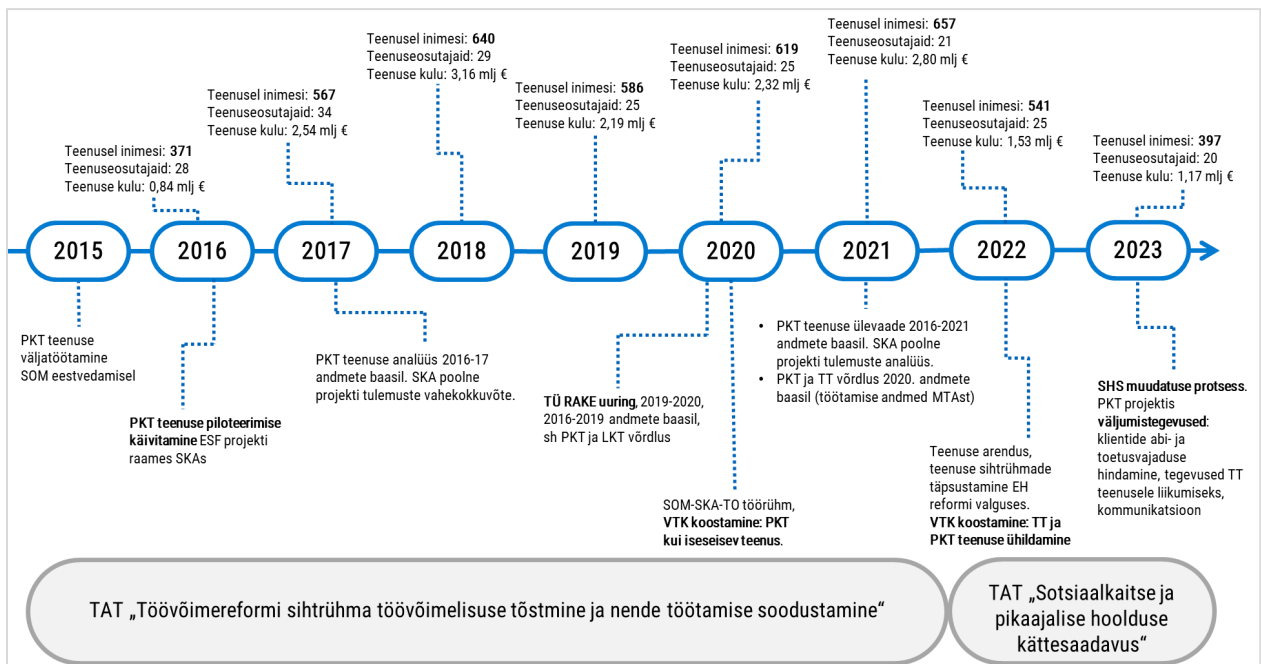
¹ <https://pilv.rtk.ee/s/yCQkLqanxkmJad9> Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020

² <https://pilv.rtk.ee/s/cw3SqJ2Woy8wiEN> Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021-2027

kohandatud töökeskkonnas ning tuge suundumisel tööturuteenustele või avatud tööturule. Tegevus toetas põhimõtet tagada võimalus aktiivsuseks tööturul ka vähenenud töövõimega inimestele.

- PKT teenuse katsetamine TAT „Sotsiaalkaitse ja pikaajalise hoolduse kättesaadavus“ alaprojektina:
  - Periood 01.03.2022-31.12.2023
  - Tegevuse eesmärk, pakkuda vähenenud töövõimega ja erivajadustega inimestele töötegemise võimalust kaitstud ja kohandatud töökeskkonnas ning tuge suundumisel tööturuteenuseid saama või avatud tööturule, ei muutunud. Teenuse piloteerimiseks saadud kaheaastane lisaperiood oli selleks, et analüüsida, kas ja kuidas on võimalik ühendada sarnased tegevused – olemasolev erihoolekande töötamise toetamise teenus ning kaitstud töötamise teenus, võttes arvesse parimaid praktikaid, mis toetavad psüühikahäirega inimeste töötamist. Lisaks sooviti vaadata konkreetsete sihtgruppide üleselt, kas ja kuidas võiks töötamise toetamine olla inimese jaoks tulemuslikum tööhõive süsteemis.

Lühikokkuvõtte PKT projekti käigust, sh teenuse osutamise mahtudest ja arendustegevustest on esitatud joonisel 1 (Lisa 5). Põhjalikuma ülevaate PKT teenuse osutamise eri aspektidest ning arendustegevustest saab käesoleva aruande järgmistest peatükkidest.

Joonis 1. PKT teenuse osutamine ja olulisemad arendustegevused 2015-2023.

2. Ülevaade PKT teenusest

2016. aastal Eestis käivitatud TVRi peamiseks eesmärgiks oli vähenenud töövõimega inimeste tööturule toomine. ESF finantseeritava kaitstud töö teenuse katseprojekti käivitamisele Eestis andis tuge psüühilise erivajadusega inimestega tegelevate organisatsioonide poolne tähelepanu juhtimine, et paljud nende teenusesaajad on suutelised töötama sobiva toe ja keskkonna olemasolul ning kõikide

erivajadustega inimeste puhul oleks mõistlik rakendada nende töötamise potentsiaali. Lahendusena nähti tegevuskeskuste, kaitstud töökohtade või kaitstud töö keskuste loomist neile, kes ei ole võimelised töötama avatud tööturul, kuid saaksid siiski panustada ühiskonda ning tunda end seeläbi täisväärtuslike kogukonna liikmetena. Lahendusideede esmaseks testimiseks viidi Eestis läbi kaks väiksemahulist pilootprojekti, aastatel 2009-2012 Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse poolt³ ja 2015. aastal Maarja Külas⁴.

2015. aastal töötati Sotsiaalministeeriumi juhtimisel ning Sotsiaalkindlustusametit ja potentsiaalseid teenuseosutajaid kaasates välja pikaajalise kaitstud töö teenuse mudel koos detailse teenusekirjeldusega. 2015. aasta sügisel viis Sotsiaalkindlustusamet läbi esimese riigihanke pikaajalise kaitstud töö teenuse osutajate leidmiseks (RHR, viitenumber 166113⁵). Reaalselt alustati PKT teenuse osutamist veebruarist 2016. PKT teenust oli plaanis katsetada kuni 2020. aastani, kuid projekti pikendati edaspidi järkjärgult kuni 2023. aasta lõpuni. PKT projekti elluviimise vältel viis Sotsiaalkindlustusamet regulaarselt läbi riigihankeid PKT teenuseosutajate leidmiseks⁶. See võimaldas teenuse kirjeldusse sisse viia suuremaid ja väiksemaid muudatusi, arvestades teenuse piloteerimisel välja tulnud kitsaskohti ning katsetada teistsuguseid tingimusi nii teenuse korralduses, mudelis, rahastuses kui ka teenuse perioodis. Täpsemalt saab piloteerimise käigus ilmnunud kitsaskohtadest ja nende põhjal parimaid praktikaid arvestades sisse viidud muudatustest lugeda peatükis 4.2.

2.1. Teenuse eesmärk

PKT teenuse eesmärk oli pakkuda jõukohase töötamise võimalust kaitstud tingimustes inimestele, kes oma tervisest tuleneva erivajaduse tõttu ei ole võimelised töötama tavalistes tingimustes avatud tööturul. „Kaitstult töötamine“ tähendab ennekõike teenuse saaja psüühikahäirest tingitud erivajadust arvestavat paindlikku töökorraldust ja tema pidevat juhendamist. Töötamine sellisel viisil võis toimuda spetsiaalses töökeskuses, samuti võis kaitstud töökoht paikneda ka tavalises ettevõttes, kus erivajadusega inimene juhendaja toel tööd teeb. Teenuse eesmärk ajas ei muutunud.

2.2. Teenuse sihtrühm

TAT kohaselt olid pikaajalise kaitstud töö teenuse sihtrühmaks puuduva töövõimega tööealised isikud, kellel on kas raske, sügava või püsiva kuluga psüühikahäire, liitpuue, nägemispuue või kes on läbi elanud peajutrauma või ajukahjustust tekitava haiguse. Oluline oli inimese töösuutlikkus – teenusel olles pidi inimene suutma teha eesmärgipäraselt tööd keskmiselt 10 tundi nädalas.

Lisaks eelpool nimetatud kriteeriumitele oli PKT teenusele õigustatuse alusteks inimese toimetulek igapäevaelu toimingute ja sotsiaalsete suhetega, motivatsioon töötada ja terviseseisundi stabiilsus.

2.3. Teenuse korraldus

PKT teenuse katsetamist korraldas Sotsiaalkindlustusamet, kes läbi riigihangete leidis oma partneriteks teenuseosutajad – erivajadusega inimestele juhendamist ja spetsiaalsetes tingimustes töötamise võimalust pakkuvad asutused. Teenuseosutajate ülesandeks oli tagada teenuse saajatele vajalik mahus tugi ja juhendamine ning luua neile töövõimalused koostöös erinevate ettevõtetega või KOV allasutustega, kelle tellimisel valmistati tooteid, tehti allhanketöid, kellele osutati teenuseid. PKT teenust osutaval asutusel tuli jälgida, et

³ ESF projekt „Kaitstud töö teenus – erivajadustega inimestele töö ja eneseteostuse pakkumine väljaspool avatud tööturgu“ (projekt 1.3.0101.09-0083). Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus, 2012. Vt ka <https://www.astangu.ee/et/uudised/kaitstud-too-teenus-pakub-erivajadustega-inimestele-tood-ja-eneseteostust>

⁴ ESF programmi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2012-2013“ projekt „Kaitstud töö teenuse arendamine Lõuna-Eestis“, SA Maarja Küla, 2015.

⁵ Vt <https://riigihanked.riik.ee/rhr-web/#/procurement/693722/general-info>

⁶ PKT hanked olid reeglina üheaastase hankeperioodiga, vaid aastatel 2019-2020 oli hanke periood kaks aastat.

- teenusel olijatele pakutavate tööde nimekiri oleks mitmekesine. Tööde proovimise ja harjutamise võimalus pidi olema vähemalt kolmes erinevas töövaldkonnas (vt ptk 3.4);
- teenuse saajaid juhendavaid spetsialiste pidi olema töötegemise asukohas piisaval hulgal, aastatel 2016-2018 minimaalselt üks juhendaja viie teenuse saaja kohta ja aastatel 2019-2023 minimaalselt üks juhendaja seitsme teenuse saaja kohta.

Pikaajaline kaitstud töö teenus koosnes oma ülesehituselt kolmest etapist, mida teenusele asunud inimene järjest läbima hakkas. Eri etappide eesmärgid olid:

- **Teenuse I etapp** - inimese töösutlikkuse hindamine ning tööoskuste kujundamine. Selles etapis hindas teenuseosutaja teenusele asunud inimese töösutlikkust ning selgitas välja talle sobivad tööd, mida isik kaitstud tingimustes teha saab, toimus tööharjumuse kujundamine ning tööoskuste õpetamine ja harjutamine. Teenuseosutaja hindas kliendi arengut erinevate tööde lõikes;
- **Teenuse II etapp** - isik töötas kaitstud tingimustes, seejuures oli talle teenuseosutaja poolt tagatud vajalikus ulatuses juhendamine ja toetus. II etapi eesmärk oli arendada teenusekasutajale sobilike tööde tegemiseks tarvilikke oskusi, süvendada tööharjumust ja võimalusel leida sobilik töö tööandja juures;
- **Teenuse III etapp** - isik töötas avatud tööturul või kaitstud tingimustes teenuseosutaja juures, teenuseosutaja toetas isikut nii tööle asumisel kui töötamisel, et säilitada inimese töösutlikkus ja -tahe ning toetada tema tööil püsimist.

Kuigi inimene töötas PKT teenusel olles kaitstud tingimustes, tuli ka tema puhul järgida Eestis kehtivat töötamise regulatsiooni, st temaga tuli sõlmida töö tegemiseks leping ning maksta töötasu.

PKT teenuseosutajatele maksti teenusel olnud inimestele osutatud teenuse eest kalendrikuu põhiselt pearaha. Pearaha suurus sõltus sellest, millises teenuse etapis inimene viibis, kas inimene täitis nõutud teenusel osalemise mahtu ning teenuseosutaja poolt hankepakkumuses esitatud hinnast.

3. PKT osutamise praktika

3.1. PKT teenuse üldandmed

PKT teenuse osutamine ESF projekti raames algas 2016. aasta veebruaris ja lõppes 2023. aasta detsembris. Tabel 2 annab ülevaate PKT teenuse osutamise põhinäitajatest kaheksa aasta jooksul.

Projekti jooksul osutati PKT teenust üle Eesti 14 maakonnas. Ainuke maakond, kus PKT teenust ei katsetatud, oli Hiiumaa, kus ei olnud PKT riigihangetes osalemisest huvitatud teenuseosutajaid. Projekti vältel kaalus üks Saaremaa teenuseosutaja oma tegevuse laiendamist ka Hiiumaale, kuid hinnates oma ressursse ja potentsiaalset PKT teenust vajavate inimeste hulka Hiiumaal, loobus sellest. Projekti viimasel aastal oli riigihankega teenuseosutajatele jagatavate PKT teenuskohtade arv varasemate aastatega võrreldes väiksem, mistõttu PKT teenusega kaetud maakondade arv vähenes, sellel aastal ei osutatud PKT teenust Hiiumaal, Rapla- ja Võrumaal.

Tabelist 2 leiab andmed PKT teenusesaaja keskmise teenusekulu kohta kuus. Aastate lõikes kõikus keskmine märgatavalt. Selgituseks, keskmise teenusekulu suurus sõltus PKT teenuseosutajatele

makstavate teenustasude suurusest (vt Lisa 4, pearaha piirmäärad hankes⁷) ning sellest, kui suur on teenuse eri etappidesse jõudnud teenusesaajate osakaal kõigist (vt teenuse ülesehitus p.2.3). Projekti esimesel aastal olid teenusele asunud inimesed I etapis, mille pearaha maksumus on teiste etappidega võrreldes madalam. Aastatel 2017-2018 teenusekulu järjest suurenes, kuna teenusesaajad liikusid üha rohkem II etappi. 2019. aastal viidi teenuse tingimustesse sisse muudatus ja II etapp jagati kaheks (vt p.4.2 ja Lisa 4) – teenusesaajad jagunesid II põhietapi ja II jätkuetaapi vahel ja selle tõttu keskmine teenusekulu vähenes, kuna II jätkuetaapi pearaha on madalam. Projekti lõpuaasta toimus keskmise teenusekulu vähenemine taas PKT teenusetingimuste muutmise tõttu.

Tabel 2. PKT teenuse osutamise põhinäitajad

PKT teenus	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Teenuseosutajatele jagatud teenuskohti	484	649	685	679	679	700	598	488
Teenusel inimesi (aasta lõpu seisuga)	371	567	640	586	619	657	541	397
sh I etapis	92	161	137		78	92	46	17
sh II etapis	279	404	499		443	418	316	258
sh II jätkuetaapis	-	-	-		88	137	-	-
sh III etapis	-	2	4		10	9	179	122
Teenuseosutajaid (asutusi)	28	34	29	25	25	21	25	20
Teenusega kaetus maakonniti	14	14	14	14	14	14	14	12
Teenuse osutamise asukohti	40	55	40	39	39	41	45	40
Hankes osalenud pakkujaid	28	32	36	31		30	28	25
Tegelik teenuse osutamise kulu (TO tasud), mlj €	0,84	2,43	3,10	2,19	2,32	2,80	1,53	1,16
Keskmine teenusekulu inimese kohta kuus, €	266	322	411	323	311	324	292	284

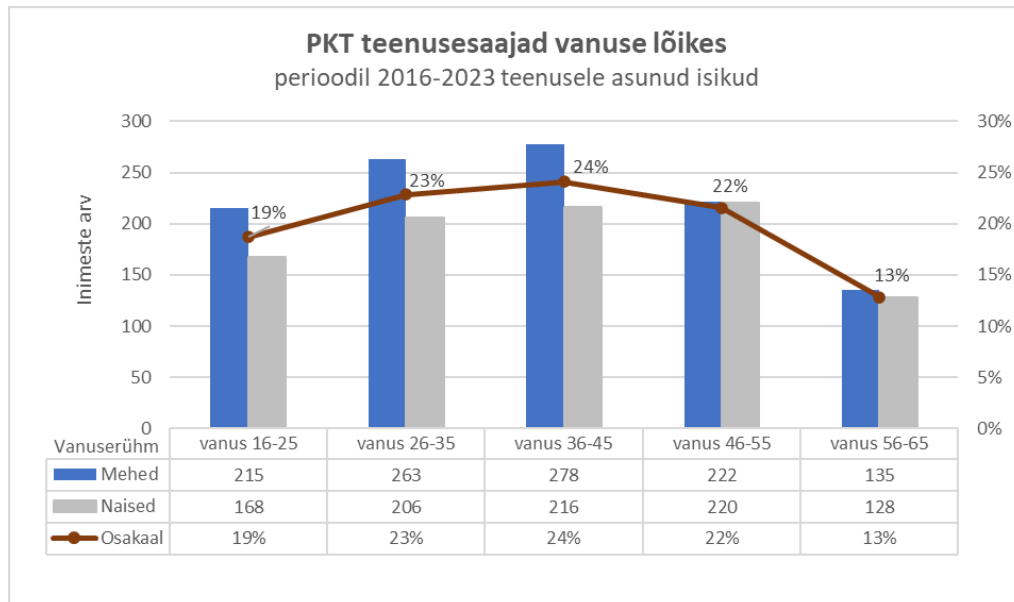
Erinevate aastate lõikes oli tavapärane, et mingi osa PKT teenuskohti jäid täitmata, kuigi need kohad olid teenuseosutajatele välja jagatud. Selgituseks, SKAs analüüsiti iga PKT hanke ettevalmistamisel andmeid potentsiaalsete teenusevajajate ja teenusepakkujate kohta ning PKT teenuskohtade täitumist ning prognoositi selle alusel PKT hankes jagatavate teenuskohtade arv maakondade lõikes. Teisalt tegid prognoose ka teenuseosutajad, kes analüüsisid oma ressursse, võimekust teenust pakkuda ja taotlesid selle põhjal endale riigihankes teenuskohad. Tegelikult erineb prognoosist ja praktikas jäi ikkagi osa teenuskohti täitmata. Üheks põhjuseks oli ka see, et teenust taotleval inimesel on õigus teenuseosutajat valida – praktika näitas, et paljudel inimestel on kindel eelistus teenuseosutaja osas ja kuigi teise teenuseosutaja juures võib olla vaba teenuskoht, inimene sinna teenusele minna ei soovi. Teenuskohtade täitumiseks on oluline ka teavitustegevus, mida SKA oma ressursside ja võimaluste piires ka tegi. Suurt rolli potentsiaalselt PKT teenust vajavate inimeste märkamisel kandsid teenuseosutajad, kes igapäevaselt sihtrühmaga kokku puutusid.

⁷ Projekti ettevalmistamisel ja PKT teenuse käivitamisel võeti PKT teenuse pearahade piirmäärade kujundamisel aluseks võrdlus erihoolekandeteenuste tollal kehtinud hindadega, hinnakujundusel oli lähtekohaks ka Astangu KRK poolt koostatud kaitstud töö teenuse kulumudel (see valmis Astangu KRK kaitstud töö pilootprojekti käigus 2012, vt viide 3). Et samaaegselt PKT teenuse käivitamisega kutsuti Töötukassas ellu sarnasele sihtrühmale ka LKT teenus, lähtuti PKT teenuse I etapis töövõtteid õppivate teenusesaajate puhul tööturuteenuste saajatele kehtinud tingimustest (PKT teenuse I etapis maksti neile TTTS alusel stipendiumi ja sõidu- ja majutustoetust).

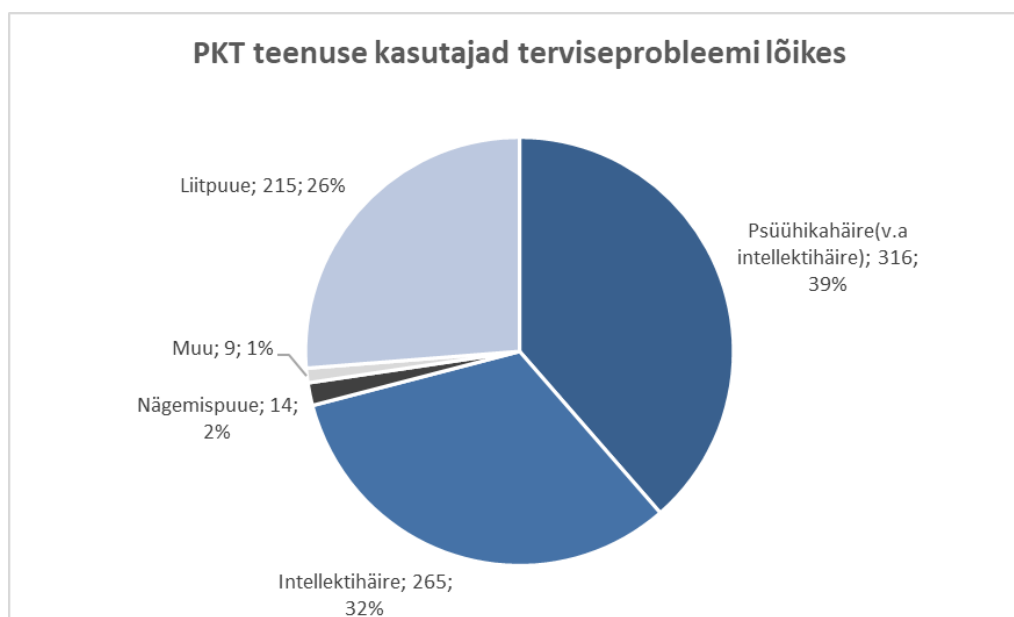
3.2. Teenuse saajad

PKT teenusel osales aastatel 2016-2023 kokku **2051 inimest**, mehi oli rohkem kui naisi (54% mehi). TATis kinnitatud PKT sihtrühma määratluse kohaselt said teenust kasutada tööealised isikud alates 16. eluaastast kuni vanaduspensionieani. Teenusel oli inimesi kõikidest vanusegruppidest (joonis 2). Võrdluseks, erihoolekandeteenuseid on võimalik saada alates 18-eluastast. Nooremaid, kui 18-aastaseid sisenes teenusele vähe (aastate lõikes: 2016-1 noor, 2017-1, 2018-4, 2019-5, 2020-2, 2021-2, 2022-1, 2003-3 noort).

Joonis 2. PKT teenusesaajad 2016-2023 vanuse lõikes (2051 isikut, vanus projekti sisenemise hetkel)

PKT teenuse sihtrühmaks olid inimesed, kellel oli raske, sügava või püsiva kuluga psüühikahäire, liitpuue, nägemispuue või kes olid läbi elanud peaaajutrauma või ajukahjustust tekitava haiguse (p.2.2). Analüüsidest, milline oli erinevate terviseprobleemidega inimeste osakaal PKT teenust saanute hulgas ilmnes, et enam kui ¾ kõigist PKT teenusel viibinutest on psüühilise erivajadusega isikud (vt joonis 3).

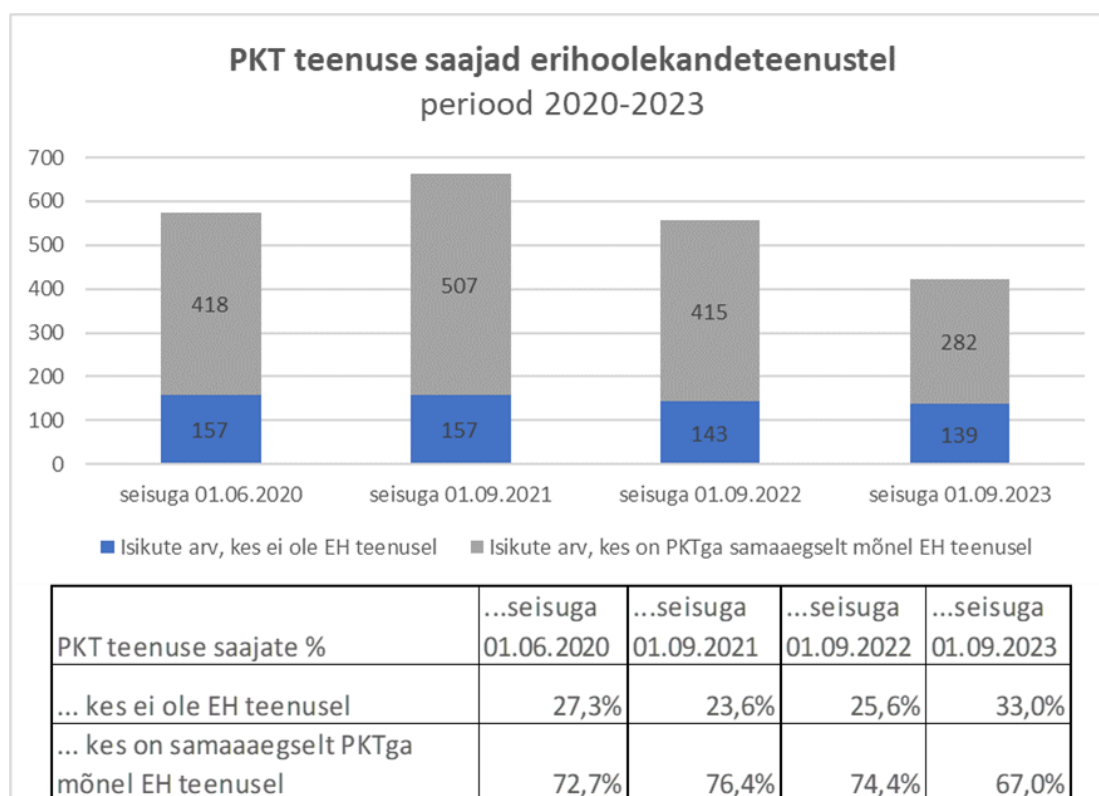
Joonis 3. PKT teenuse kasutajad terviseprobleemi lõikes (2016-2017 projektis osalenute andmed).

PKT teenusele asunud inimeste profiil terviseprobleemi järgi oli projekti erinevatel aastatel sarnane (vt võrdlevalt joonis 3 ja tabel 3).

Tabel 3. PKT teenuse saajad terviseprobleemi lõikes (01.09.2023 seisuga)⁸

Puude liik	PKT teenuse saajad seisuga 09/2023	
	isikute arv	osakaal
Psüühikahäire või intellektipuue	318	79%
Liitpuue	73	18%
Nägemispuue	6	1%
Muu	6	1%
Kokku	403	100%

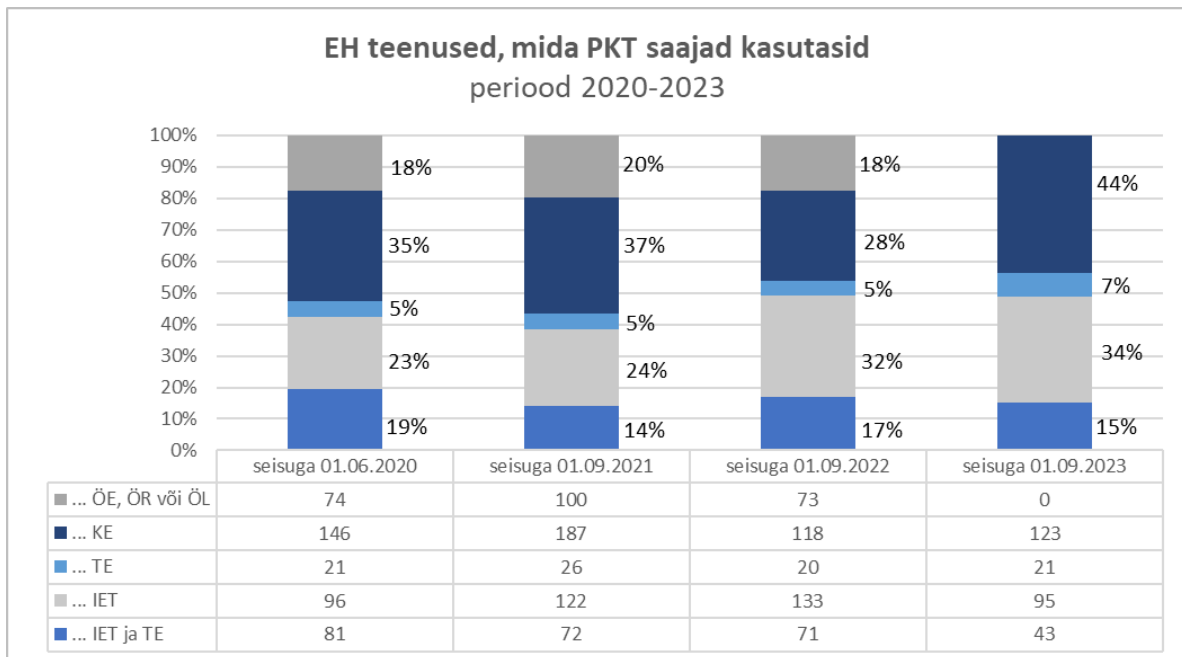
PKT teenuse tingimuste kohaselt ei tohtinud PKT teenusel olev isik samaaegselt saada TT teenust või LKT teenust. Muid teenuseid võisid PKT teenuse saajad kasutada, sh mitmesuguseid erihoolekandeteenuseid või KOV sotsiaalteenuseid. PKT teenuse kasutajatest enamik oli samal ajal ka mõnel erihoolekandeteenusel (vt joonis 4). 2023. aastal erihoolekandeteenust saavate inimeste osakaal pisut vähenes (09.2023 EHK teenuse saajaid 67%), selle põhjuseks oli ÕE teenuse saajate väljajäämine PKT sihtrühmast.

Joonis 4. PKT teenuse saajate arv, kes samaaegselt olid ka erihoolekandeteenusel, 2020-2023

⁸ 2023. aasta andmetes ei ole intellektipuudega inimeste osakaalu eraldi välja toodud, seoses muutustega SKA andmebaasis puude liigi määramisel.

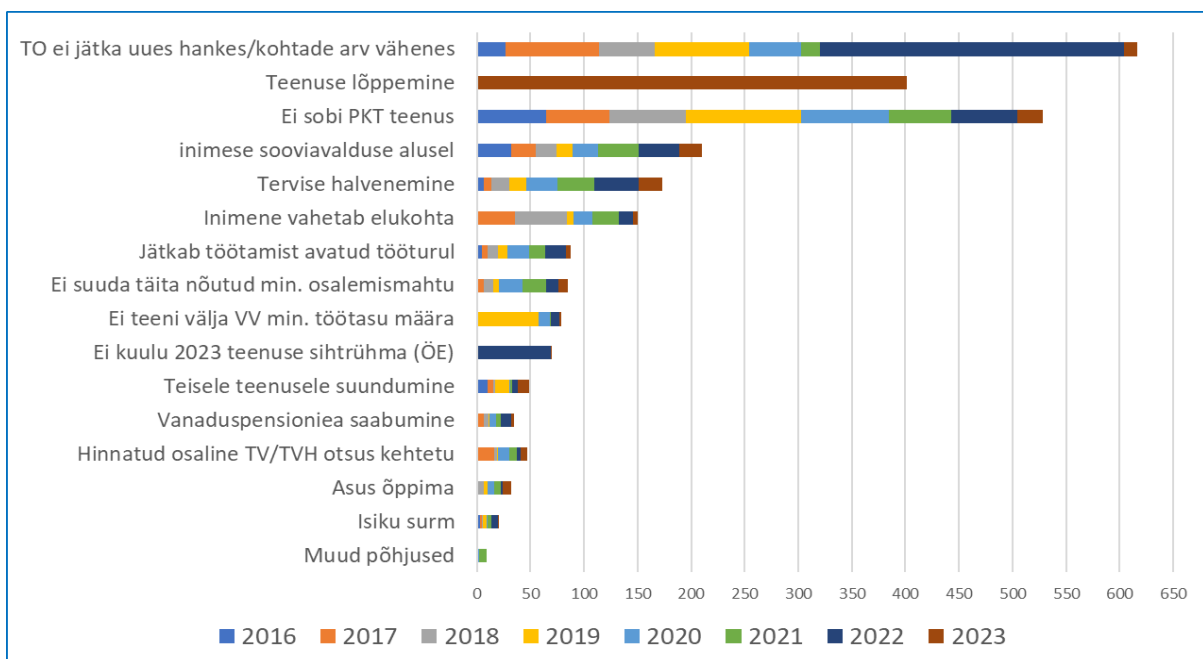
Joonis 5 annab ülevaate sellest, milliseid erihoolekandeteenuseid PKT teenusel olijad on kasutanud, andmed on viimase 4 aasta kohta.

Joonis 5. Erihoolekandeteenused, mida PKT saajad kasutasid

Kõigist aastatel 2016-2023 PKT projektis osalenutest (kokku 2051 teenust saanud inimest) oli PKT teenusele korduvaid sisenejaid 456 inimest. Teenusele korduva sisenemise puhul oli varasema teenuse katkestamise põhjused enamasti seotud kas teenuseosutaja hankest eemalejäämisega või inimese elukoha muutumisega, vahel ka ajutise terviseseisundi halvenemisega või hindas teenuseosutaja inimese esimesel korral teenuselt välja hanketingimusi silmas pidades.

Joonis 6. PKT teenusel lõpetamise/katkestamise põhjused

Joonisel 6 on välja toodud erinevad PKT teenuse lõpetamise või katkestamise põhjused. Inimesest tulenevaid teenuse katkestamise põhjuseid oli erinevaid, nt isiku enda soovil, terviseseisundi halvenemise tõttu, perekondlikel põhjustel, kolimise tõttu (s.h. suuremate erihooldekodude reorganiseerimisega seotud elukohavahetused) jms. Kõige levinuim teenuse katkemise põhjus (28%⁹) tuli teenuse hankepõhisusest - inimene väljus teenuselt kui TO ei osalenud järjekordses hankes või sai järgmiseks hankeperioodiks varasemast vähem teenuskohti. Teenuse saamine katkes vahel ka teenuseosutaja algatusel (24% juhtudel), kelle hinnangu kohaselt ei olnud PKT teenus inimesele jõukohane, inimese töösutlikkus või motivatsioon ei olnud piisav PKT raames töötamiseks.

Läbi aastate oli kõrge I etapi 4-6 kuu jooksul teenuse katkestajate osakaal, teenus lõpetati teenuseosutaja hinnangu alusel I etapi jooksul või selle lõppedes (vt tabel 4). Inimese teenuselt väljumiseks (sõltumata sellest, kas algatus selleks tuli teenusesaajalt endalt või teenuseosutajalt), olid erinevad põhjused: terviseseisundist tulenevad takistused olid PKT jaoks liiga suured, mis piirasid omandada töösokuseid ja täita tööülesandeid vähemalt 2 h päevas, motivatsioon tööd teha ja õppida oli madal või oli inimene hoopis mõistnud, et tööülesanded on liiga lihtsad ning ta sobitub pigem avatud tööturule. Kogu 8-aastase teenuse piloteerimise jooksul lõpetati inimesel teenus I etapis vähese töösutlikkuse tõttu 57,6% teenusele sisenejatest. Võrdluseks, II ja III etappi jõudnutel oli vähenenud töösutlikkus põhjuseks 19,4% teenusel lõpetanutest.

Tabel 4. Aastate lõikes PKT teenuse I etappi sisenejad, kelle töösutlikkus PKT teenuseosutaja hinnangute põhjal ei võimaldanud töötada teenuse II etapis.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Teenuse I etappi sisenejate arv,	474	438	397	360	273	356	213	146
... sh neist samal aastal teenusel lõpetajad/katkestajad	151	175	143	130	116	130	124	41
...sh Lõpetamine põhjusega "ei sobi PKT"	63	56	57	74	63	46	32	12
"ei sobi PKT" põhjusega lõpetajate osakaal teenuse lõpetajatest/ katkestajatest	42%	32%	40%	57%	54%	35%	26%	29%

21,7% teenusel viibinud inimestest olid teenusel 3 ja enam aastat. Projekti lõppedes teenusel olnud inimestest (397) oli 15% neid, kes olid katkematult teenuse raames töötanud 5 ja enam aastat. Need andmed peegeldavad teenuse piloteerimisest saadud tulemust, mis kinnitab sihtrühma pidevat toetusvajadust ja seda ka kaitstud tingimustes töötamisel. **Teenusekasutajatest on avatud tööturule edasi liikunud või PKT toetuseta töötamist jätkanud 5-20 inimest aastas, kogu projekti jooksul 4% osalejatest.** Projekti käigus esines juhtumeid, kus vaatamata teenuseosutaja poolt osutatud jätkutoele lõppes erivajadusega inimese töösuhe avatud tööturul katseajal ning inimene naases töökeskusesse kaitstud tööle.

3.3. PKT teenuseosutajad

PKT teenuse piloteerimises osales projekti perioodil kokku 46 teenuseosutajat, neist 8 osalesid teenusepakkujana vaid ühel aastal, 12 asutust 2-3 aastal ja 28 asutust 4-8 aastal (vt Lisa 1).

Teenust osutati üle Eesti, suuremates maakondades nagu Harjumaa, Tartumaa, Pärnumaa oli teenusepakkujaid rohkem, väiksemates maakondades nagu Viljandimaa, Järvamaa, Raplamaa tuli

⁹ Teenuse lõppemiste põhjuste analüüsis on välja võetud detsember 2023 lõppemised, mis tulenesid PKT pilootprojekti lõppemisest.

teenust osutama tihtipeale vaid 1 pakkujat. Enamik teenuseosutajaid olid lokaalsed, pakkudes teenust vaid ühes maakonnas (tabel 5).

Tabel 5. Teenuseosutajad, kes osutavad PKT teenust ühes või mitmes maakonnas

1 maakonnas	42 teenuseosutajat
2 maakonnas	3 teenuseosutajat
11 maakonnas	1 teenuseosutaja

PKT teenuse ei ole erihoolekandeteenus SHSi mõistes ja selle teenuse osutajatele ei seatud PKT hanketingimustes nõuet, et teenuseosutajal peab olema tegevusluba erihoolekandeteenuste osutamiseks. Siiski osutasid praktikas teenust peamiselt hoolekandevaldkonnas tegutsevad asutused. Eelkõige oli selle põhjuseks PKT teenuse tingimustes sisalduv nõue, et teenusesaajaid otseselt juhendavatel spetsialistidel peab olema varasem sihtrühmaga töötamise kogemus ja tegevusjuhendaja kvalifikatsioon. Seega tulid hankesse osalema peamiselt sellised ettevõtted, kus nõuetekohased spetsialistid töötavad.

Selliseid ettevõtteid, mis olid konkreetselt spetsialiseerunud erivajadusega inimestele töövõimaluste pakkumisele, oli PKT teenuseosutajate hulgas 4 – Tallinnas tegutsevad Astangu Kutserehabilitatsioonikeskus ja MTÜ Pimedate Töökeskus Hariner, Pärnus tegutsev MTÜ Aktiviseerimiskeskus Tulevik ning üle Eesti paljudes maakondades SA Hea Hoog. Hea Hoog, mis on RAS Hoolekandeteenused tütarettevõtte, on keskendunud erihoolekande teenusel olevatele inimestele töövõimaluste loomisele.

PKT teenuseosutajad ei tegelenud ainult PKT teenuse pakkumisega, vaid osutasid ka muid teenuseid. 34 asutust ehk **74% kõigist PKT teenuseosutajatest olid ka erihoolekandeteenuse osutajad**. Lisaks erihoolekandeteenuste pakkumisele osutati rehabilitatsiooniteenuseid, KOV-i sotsiaalteenuseid, tööturuteenuseid, pakuti koolitusi, tegutseti kogukonna vabatahtliku ühingu või puuetega inimestele erinevate teenuste pakkujana.

3.4. Töövaldkonnad

Hanke tingimustes oli nõutud teenuseosutajalt võimekust pakkuda teenuse sihtrühmale tööd vähemalt kolmes erinevas valdkonnas, sisult erinevates tööloikudes. Tööde mitmekesisusega sooviti näha, et võimaldatakse töötamist nii sise- kui välistingimustes, füüsiliselt aktiivseid ja passiivseid töötegevusi, tegevusi grupis ja individuaalselt.

PKT teenuse saajad on aastatel 2016-2023 teinud mitmesuguseid töid:

- komplekteerimine
- pakendamine
- markeerimine
- väli- ja sisekoristus
- käsitöö (viltimine, tikkimine, kudumine, õmblemine, kaartide ja karpide valmistamine, meenete ja suveniiride valmistamine jmt)
- puidutöö, mööbli restaureerimine
- savitöö
- metallitöö
- laotöö
- pesu pesemine, sorteerimine, triikimine
- küttepude tegemine, pakkimine, ladustamine
- teenindamine
- abitööd (köögis, aiandis, farmis, metsas jm)
- massööriteenus (nägemispuudega inimestel)
- IT konsultant (nägemispuudega inimesed)
- audiofailide redigeerimine (nägemispuudega inimesed)

Töid ei teostatud vaid töökeskustes või teenuseosutaja territooriumil. Mitmetel teenuseosutajatel olid koostöökokkulepped teise tööandjaga või KOViga ning regulaarselt või hooajaliselt tehti töid PKT teenuse raames ja juhendamisel teise tööandja juures või kogukonnas.

Töövaldkondades oli erinevusi Harjumaal ja muu Eestis vahel. Harjumaal esines rohkem allhanketöid nagu komplekteerimine ja pakendamine, mujal tehti seda väiksemas koguses. Teenuse piloteerimise esimestel aastatel tehti rohkem käsitööd, teenuse osutamise ja arendamise käigus asutused mitmekesisistasid pakutavate töövaldkondade nimekirja. Enamlevinud töövaldkond oli käsitöö, erivajadustega inimestele mõeldud töökeskustes valmivad kõrge kvaliteediga ilusad käsitöötooted, mida turustatakse kohapeal ja e-poodides (vt ülevaadet Lisa 2).

Hankedokumentides sisaldus tingimus, millega PKT teenuse eesmärki silmas pidades oodati teenuseosutajalt suutlikkust leida piisavalt tulutoovaid töid, mille tegemisel PKT teenusekasutaja pidi olema suuteline välja teenida oma töötasu valmistatud toodete või osutatud teenuste müügitulust. Praktika näitas, et suurem osa PKT teenusesaajatest on madala töösuutlikkusega ning tegi jõukohases tempos lihtsaid töid, millega ei olnud võimalik välja teenida töötasu VV poolt sätestatud miinimummääras. Teenusel olevatele inimestele pakutud töötegevuste puhul tekkis vahel ka küsimus, kas tegemist on tööga või töölaadse tegevusega, kuna need tegevused nõudsid vähe oskuseid, tegevuse tulemusena valmisid vähese müügiväärtusega tooted, mille eest saadud müügitulu oli väga väike või üldse puudus.

3.5. Töö tegemiseks sõlmitud lepingud ja töö tasustamine

PKT teenuseosutajalt nõuti teenusekasutajaga kaitstud tingimustes töötamise II etapis ning 2022. aastast ka III etapis töölepingu või võlaõiguliku teenuse osutamise lepingu sõlmimist, mille konkreetne sisu sõltus töö iseloomust ja mahust. PKT teenusel pidi teenusekasutaja töötama koormusega vähemalt 40 tundi kuus.

Teenuse katsetamise käigus tuli teadmine, et Eesti tööseadusandluses on puudu kaitstud tingimustes töötamiseks sobiv lepinguvorm. PKT teenuse saajale ei ole võimalik seada kõiki kohustusi, mis on töötajal töölepingulises suhtes, nt erivajadusest tingituna võib esineda sagedamini ette teatamata töölt puudumisi, mis tavalise töölepingu puhul võib kaasa tuua tööandja poolt lepingu lõpetamise.

- Olemuselt sarnanes PKT teenuse raames töötamine töölepingu alusel töötamise tunnustele, sest oli nõutud kindlaksmääratud koormus, teenusesaaja töötajana allus vahetult tööandja korraldustele ja juhendamisele, oli kokkulepitud tööaeg (min 2 tundi päevas) ja töögraafik. Samas tõi töölepingu alusel töötamine kaasa töötasu maksmise kohustuse VV sätestatud miinimummääras, mida teenusesaajad välja ei teeninud ning teenuseosutajad doteerisid inimesele makstavat töötasu enamasti PKT teenuse eest makstavast pearahast.
- VÕS-lepingu alusel töötamisel oodatakse töötajalt rohkem iseseisvust tööülesannete täitmisel. PKT raames sõlmiti teenusekasutajatega VÕS-lepinguid peamiselt seepärast, et teenusel tehtavad tööd oma loomuselt sageli sarnanesid VÕS-lepinguga tehtavatele töödele (nn tükitöö – pakendamised, komplekteerimised, voltimised jm) ning võimaldasid töötasu maksta vastavalt inimese tööpanusele ja asutuse tööde hinnakirjale.

Teenuse katsetamisel sai seatud erinevaid nõudeid töösuhte vormistamiseks (vt ka p.4.2). Hankeperioodis 2019-2020 seati hanketingimustes kohustus sõlmida II etapis töötava inimesega tööleping. Teenuseosutajatelt tuli tagasiside, et kuigi PKT teenus on teatud inimestele väga vajalik, olles ainuke võimalus mõtestatult tööd teha, siis nende töösuutlikkus on tugevalt alla avatud tööturu nõudeid ning üldjuhul ei suuda PKT teenuse kasutaja oma tööga miinimumtunnitasa välja teenida. Seetõttu tõi töölepingu nõue kaasa teenuseosutajate poolt madalama töösuutlikkusega inimeste

teenuselt välja hindamiste sagenemise ning vähendas valmisolekut pakkuda inimestele töötamist suuremas mahus kui 40 tundi kuus, mis oleks suurendanud töötasu doteerimise kulu.

Mitmed teenuseosutajad otsustasid igal aastal teenusesaajatega töösuhte sõlmida töölepingu alusel, peamiseks põhjuseks toodi soovimatust minna vastuollu tööseadusandlusega.

Tabel 6. 2023. aastal teenuseosutaja ja teenusekasutaja vahel sõlmitud töösuhte vorm:

Ainult töölepinguline töösuhe	7 teenuseosutajat
Ainult VÕS lepinguline töösuhe	8 teenuseosutajat
Nii töö- kui VÕS lepingulised töösuhted	5 teenuseosutajat

PKT projektis osalevatelt teenuseosutajalt oodati paindlikkust teenusesaajale sobiva töögraafiku pakkumisel. Igakuise aruandlusega esitatud osavõtulehtede analüüsimisel nähtus, et oli asutusi, kus inimesed töötasid graafiku alusel ja päevas keskmiselt 3-5 tundi ja oli asutusi, kus teenusesaajad töötasid igapäevaselt ning korraga 2 tundi. Teenuse lepingulise järelevalve käigus tehtud asutuste külastustel vestlesid SKA töötajad võimalusel teenusesaajatega ning enamasti hinnati 40-tunnist töökoormust jõukohaseks ja optimaalseks. Mõnel üksikul juhul avaldas inimene arvamust, et ta soovib töötada suurema koormusega.

3.6. PKT projekti töökorraldus SKAs

PKT teenuse pilootprojekti viis SKAs ellu projektimeeskond, mis projekti algusaastatel oli kaheliikmeline, projektijuht ja üks koordinaator. 2017. aastal lisandus projektimeeskonda teine koordinaator. Projekti elluviimise kaheksa aasta jooksul toimus meeskonnas vahetusi - projektijuhi rolli kandsid 4 inimest ja koordinaatori kohal 3 inimest. Lisaks oli projekti arendustegevustesse kaasatud ESF projektide arendusprojektijuht (arendusnõunik). PKT teenuse korralduses oli oluline roll ka TEO erihoolekande- ja rehabilitatsiooni talituse teenuste konsultantidel (projekti esimestel aastatel juhtumikorraldajad), SKA raamatupidajatel ja juristidel, kes nõustasid hangete ettevalmistamisel ning järelevalves tekkinud olukordade lahendamisel.

PKT teenusele jõudmiseks oli vajalik inimese poolt SKAle nõuetekohase taotluse esitamine ja teenuse sihtrühma kriteeriumitele vastamine. Peale PKT koordinaatori poolt teostatud teenusele õigustatuse kontrolli võttis SKA teenuste konsultant teenuse taotlejaga ühendust ning selgitas välja valmisoleku alustada teenusel (teenuse tingimuste kohaselt tuli uuel teenusesaajal alustada teenusel hiljemalt 7 kalendripäeva jooksul alates teenusele suunamise perioodi algusest). Teenuse taotleja valmisolekul ning teenuseosutaja juures vaba kliendikoha olemasolul väljastati inimesele teenuse suunamisotsus PKT I etappi, mille eesmärk oli välja selgitada inimese oskused ja suutlikkus teha eesmärgipärast tööd vähemalt 40 tundi kuus.

4. Märkamised. Järeldused. Muudatused

4.1. Tähelepanekud

Teenuse piloteerimise positiivsed mõjud:

- Perioodil 2016-2023 osales PKT katseprojektis kokku 2051 inimest, kes said võimaluse proovida, harjutada, õppida erinevaid töid ning paljud neist said aastatepikkuse töökogemuse ning omandasid tööoskused ja tööharjumuse. PKT teenuse katseprojekt näitas, et Eestis on

erivajadusega inimesed, kes väga soovivad töötada ning on võimelised juhendamise ja toetava keskkonna olemasolul stabiilselt osalise ajaga töötama, kuid kes avatud tööturule ei ole võimelised suunduma¹⁰. Teenuseosutajate tagasiside kinnitas, et töö tegemisel on oluline roll teenuse kasutajate sotsiaalse- ja majandusliku toimetulekuvõime ning enesehinnangu ja –väarikuse parandamises ning see aitab vähendada aktiivravi vajadust. PKT teenus, mis oma olemuselt liigitub pigem hoolekandeteenuseks, võimaldab töötamise sooviga motiveeritud erivajadusega inimestel leida jõukohast rakendust ja anda panus ühiskonnaellu.

- Töötamine töökeskuses on olnud paljudel juhtudel inimese ja tema lähedaste jaoks kergemini vastu võetav **esimene toetav teenus**, mis toob abivajaja koduseinte vahelt välja ning vähendab lähedaste hoolduskoormust. Teenuseosutajad tõid korduvalt välja teenuse suure positiivse mõju inimesele ja tema lähedastele.
- **Töökeskuste võrgustik üle Eesti on laienuud**. Eestis on mitmeid omanäolisi tublisid töökeskuseid, kel on PKT teenuse osutamise raames välja kujunenud produktiivsed koostöösuhted ettevõtete, KOVidega, kohaliku kogukonnaga, oma turunduse ja müügikanalid ning kes oskuslikult juhendavad teenusel olijaid tööskuste arendamiseks ja tööproduktiivsuse tõstmiseks. Valiku tegutsevatest töökeskustest leiab lisast 2.
- **Sihtrühmale sobivad töövaldkonnad**. PKT teenuse piloteerimine võimaldas selgemini mõista, millised tööd ja töövaldkonnad sihtrühmale enam sobivad ja kuidas neid leida. Kui teenuse piloteerimise algusaastatel võimaldati PKT raames teenusesaajatel teha töölaadseid tegevusi, mille tulemusel ei valminud müügiks sobilikke tooteid, siis projekti lõpuaastatel oli hea meel näha, et kasvanud oli lisandväärtust loovate töötegevuste võimaldamine.
- PKT teenuse katseprojekt on olnud heaks täienduseks kõigile nendele võimalustele, mis juba varem olid psüühilise erivajadusega inimeste toetamiseks olemas. Näiteks andis PKT teenus täiendava võimaluse pakkuda selle teenuse kaudu tuge inimestele, kellele TT teenuse teenuskohta ei olnud kohe tagada, vaatamata sellele et inimese seda vajas.
- PKT teenuse piloteerimine ja sellega kaasnenud meediakajastused aitasid kindlasti kaasa **ühiskonnas teadlikkuse tõstmisele sihtrühmast ja suurendas ettevõtete valmisolekut erivajadusega inimesi tööle võtta** ja neilt toodete valmistamist tellida (ettevõtete sotsiaalse vastutuse teema jõudsam esilekerkimine Eestis).

Teenuse piloteerimisel ilmnis ka väljakutseid ja kerkis diskussioone tekitanud teemasid:

- ESF projektidele omaselt oli ka PKT teenuseosutajatel mure **teenuse stabiilsuse ja jätkusuutlikuse** pärast – mure oli selle pärast, kuidas teenuse osutamist jätkata, kui projekt läbi saab. Ja teisalt, pidevad hanked ei võimaldanud tekkida kindlustundel, et teenuseosutaja saab terve projektiperioodi vältel teenust osutada. SKA poolt lühikese perioodiga hangete läbiviimine on olnud teenuseosutajate poolt sageli ära märgitud probleem, sest ei võimaldanud neil oma tegevust pikemalt planeerida. Projekti käigus tuli ette, et mõned teenuseosutajad lõpetasid PKT hangetes osalemise, kuid osutasid inimestele omal algatusel või muude teenuste raames (IET ja KE) samalaadset tööga seotud tuge edasi (asenduseks TT teenus, osalemine ISTE projektis,

---

¹⁰ Teenuse esimese rahastusperioodi lõpu seisuga oli avatud tööturule liikunud vaid 3,5% perioodil PKT teenusele sisenenutest (1808 inimesest jõudis tööturule 67 inimest). Teisel rahastusperioodil liikus avatud tööturule 21 inimest. Kogu teenuse piloteerimise perioodi jooksul oli avatud tööturule liikujaid 4% teenusele sisenejatest.

töötuturuteenustest nt tugiisikuga töötamine). Näitena saab välja tuua SA Pahkla Camphilli Küla, SA Maarja Küla, Tallinna Tugikeskus Juks, MTÜ Erivajadustega inimeste Toetusühing Tugiliisu.

- **Teenuse stabiilsus erivajadusega inimese jaoks.** Inimese järjepidev teenuse raames töötamine sõltus teenuseosutaja iga-aastasest teenuse võimaldamisest ja hankes osalemisest. Kui teenuseosutaja uuel hankeperioodil teenuse pakkumisega ei jätkanud, siis Sotsiaalkindlustusametil oli võimalik inimest suunata teenusele teise teenuseosutaja juurde eelkõige suuremates linnades, kus teenuseosutajaid oli rohkem, nt Tallinn, Tartu, Pärnu. Sageli inimene sellest pigem loobus, soovides jääda harjumuspärasesse keskkonda, eriti kui ta sai seal ka mõnda toetavat erihoolekandeteenust. Projekti kogemus näitas seda, et PKT sihtrühma kuuluvad inimesed sageli ei kohanenud teises asutuses tehtavate tööülesannetega ning mõne kuu pärast teenus katkes. Projekti käigus ilmnis, kui keerukas on tegelikkuses psüühilise erivajadusega inimestel kohaneda uue keskkonnaga ja uute tööülesannetega. Sageli on inimene pika aja jooksul ja juhendamisel omandanud mingid töövõtted, iga uue tööloõigu õppimine on aeganõudev. Kui lisaks uue töö õppimisele lisandub uus keskkond ja uus juhendaja, siis see on teenuse sihtrühmale korraga liiga suur muutus, millega kohaneda sageli ei suudeta.
- Projekt näitas, et **enamik PKT teenuse saajatest ei jõudnud avatud tööturule.** Teenusekasutajatest on avatud tööturule edasi liikunud või PKT toetuseta töötamist jätkanud 5-20 inimest aastas. Sellel oli erinevaid põhjusi. Projekt kinnitas, et erivajadusega inimesed, kelle töövõime on hinnatud puuduvaks, ei ole sageli võimelised avatud tööturul teistega samaväärselt töötama (projekti käigus esines korduvalt juhtumeid, kus vaatamata teenuseosutaja poolt osutatud jätkutoele lõppes avatud tööturule siirdunud teenusesaaja töösuhe katseajal ning inimene naases töökeskusesse kaitstud tööle). Selle kogemuse ilmnemisel tehti PKT piloteerimisel muudatus projekti põhieesmärgis (uus TAT) – kui projekti algusaastatel oli sihiks inimeste kaitstud tingimustes töötamise järgselt avatud tööturule jõudmine, siis aastatel 2022-2023 oli fookus inimestele jõukohase rakenduse pakkumine toetatud keskkonnas.
- PKT teenuse katseprojekti ühe tulemusena sai selgeks, et enamasti teenusekasutajad ei suuda välja teenida miinimumtunnitaset. Eesti tööseadusandluses puudub erivajadustega inimestele kaitstud tingimustes töötamiseks sobiv töösuhte vorm, mis võimaldaks erisustega lepingu sõlmimist ja töötasu maksmist vastavalt inimese suutlikkusele. Töölepinguga kaasneb kohustus maksta töötasu VV sätestatud töötasu alammääras, mis nõuab tööandjalt lisaressurssi ja samas ei pane töötajat pingutama. VÕS-lepingu alusel töötamine eeldab töötajalt suuremat iseseisvust, milleks teenuse sihtrühm suuteline ei ole.
- Piloteerimisel kerkis üles juhtumeid, kas SKA poolt on **teenusele suunatud sobiv inimene** või pigem ei peaks ta väheste oskuste ja motiveerituse tõttu teenusele saama. Teenuseosutajate poolt oli arvamusi, et SKAs tuleks inimeste PKT teenusele sobivust ja töösuutlikkust eelhindata. Teisalt oli teenuseosutajaid (sh Astangu KRK), kes oma praktikale tuginedes olid seisukohal, et selle sihtrühma puhul võtab töösuutlikkuse hindamine rohkem aega ja seda tuleb teha reaalses töösituatsioonis, mistõttu SKA poolne varasem hindamine ei ole vajalik. Ja kuna PKT teenuse I etapp oma sisult ongi töösuutlikkuse väljaselgitamise etapp, on ootuspärane, et osad teenusele asunud isikud katkestavad teenuse väheste töösuutlikkuse tõttu pärast I etappi. Samale järeldusele jõudsid ka RAKE kaitstud töö uuringut teostanud analüütikud (p.4.3).

Seda teemat arutati ka SKAs. Eelhindamist PKT teenuse taotlejate puhul ei rakendatud, kuid muudatusena viidi sisse, et SKA teenuste konsultant võttis inimesega telefoni teel ühendust ning selgitas põhjalikumalt PKT teenuse raames töötamise nõudeid ja püüdis vestluse teel välja

selgitada inimese motivatsiooni teenusel osaleda. Vähenesid juhtumid, kus suunamise saanud inimene teenusele ei ilmunud või ei saanud aru, mis teenusega tegu on.

- **PKT teenusele jäi pidama vähese töösuutlikusega inimesi.** Põhjusi oli selleks mitu. Näiteks TÜ RAKE analüüs tõi välja, et PKT teenuse eesmärk ei ole kõigile osapooltele ja teenusepakkujatele ühtmoodi selge. Kui osade jaoks oli PKT eesmärgiks inimeste avatud tööturu jaoks ettevalmistamine, siis teised nägid teenuse sihtrühmana eelkõige kaitstult mõtestatud tegevust vajavaid inimesi, kes tavapärast töötada ei suuda. Projektis leidis kinnitust, et vahel sai töösuutlikkusest määravamaks inimese stabiilsus ja motivatsioon teenusel osaleda ja midagi teha, seda isegi siis, kui töötulemus oli väga madal.
- **Teenuseosutajate pädevus,** oskus hinnata teenusesaajate puhul teenuse tulemuslikkust. Teenusel oleva inimese PKT vajaduse tuvastamisel oli määravaks teenuseosutaja vastav hinnang. Korduvhinnanguid soovis SKA PKT meeskond saada teenuseosutajalt iga 6 kuu tagant. Probleemiks osutus, et teenuseosutajad tihti ei osanud märgata kliendis muutusi, mida hinnangus välja tuua. Tagasiside tegevusplaanis seatud eesmärkidele ei antud, eesmärgid püsisid ajas muutumata. Korduvalt sai PKT meeskonna poolt juhitud tähelepanu sellele, et hinnangust peavad välja tulema teenusesaaja personaalsed vajadused, tugevused ja nõrgad küljed. Asutused, kust taolised hinnangud tulid, olid pigem vähemuses.
- Kaitstud töö teenuse osutamine nõuab teenuseosutajatelt nii sotsiaalvaldkonna teadmisi, sh. teenuse sihtrühma eripäradest kui ka oskust majanduslikult ning jätkusuutlikult tegevusi planeerida. **PKT teenuse osutamiseks pidi teenuseosutajatel olema mitmekülgne pädevus** – lisaks inimeste toetamisele ja nõustamise oskustele (sotsiaaltöö oskustele) tuleb tegeleda ka töövõimaluste leidmisega, sh allhanketööde võimalike tellijatega läbirääkimised, müügitöö, turundus jm oskused, mida tavapärast sotsiaalteenuseid pakkuvast asutusest ei eeldata. Teenust osutasid peamiselt EH teenuseosutajad, nn avatud tööturu ettevõtte-asutused ei liitunud teenuse pakkumisega – selle põhjuseks oli, et teenuse osutamiseks oli nõutud sotsiaaltöö kvalifikatsiooniga juhendajate olemasolu asutuses, neid aga tavaettevõtetes ei ole. Tavaettevõtteid ei liitunud PKTga ka sel põhjusel, et tingimustes oli nõue, et teenusele tuleb võtta minimaalselt 5 inimest (praktikas oli pöördumisi PKT projektijuhi poole, kus sooviti nt ühte kaitstud töökohta pakkuda oma asutuses – sh nt tundis huvi võrdõiguslikkuse voliniku büroo). Selles osas sai genereeritud lahendusideid, tuginedes näidetele teistest riikidest – nt juurutada kolmepoolseid töösuhteid (inimene, sotsiaalasutus juhendamise rollis, tööandja) või renditöö põhimõtet. Need siiski ei leidnud kõlapinda ega edasiarendamist.
- **Töid, mida PKT sihtrühm teha suudab, on raske leida.** Eriti keeruliseks muutus see kriisi ajal (COVID, Ukraina sõjapõgenike saabumine Eestisse, tööpuuduse üldine tõus), mil erivajadusega inimeste töötamine jääb ettevõtetes kiiresti tahaplaanile muude pakiliste murede kõrval.
- **Info PKT teenusest,** selle olemasolust ja taotlemise võimalustest jõudis sihtrühmani piiratult, peamiselt läbi teenuseosutajate. See mõjutas piirkonniti kohtade täitumist.
- **Eri teenuste sisuline sarnasus ja sihtrühmade kattuvus.** Siin komplektis eelkõige PKT, LKT (Töötukassas) ja TT teenus, kuid kattuvusi oli ka teiste EHK teenustega. Praktikas nt esines, et sama teenuseosutaja osutas kõiki neid teenuseid ja võis juhtuda, et töökeskuses töötasid ühiselt koos nii PKT teenusesaajad, LKT teenusesaajad kui TT teenusel olijad. Seda probleemi arutati kogu projekti vältel nii SKA sees kui väliselt, sh Töötukassaga. Sellele juhtis tähelepanu ka RAKE oma uuringus, samuti SOM töörühm. PKT projektis rakendati maandamisabinõudena: 1) PKT teenuse osutamise tingimustes on reguleeritud nõuded, milliste teenustega samaaegselt PKT teenust

osutada ei tohi (selleks oli LKT ja TT, hiljem ka ÕE ja ISTE töökomponendid); 2) inimeste teenusele asumisel kontrolliti SKA poolt võimalikku teenuste kattuvust; 3) infovahetus Töötukassaga teenusesaajate osas; 4) SOM töörühmas töötati välja selge eristamis põhimõtte sihtrühmade lõikes – töötukassa ei tegele nn hoolekandeteenuseid vajavate inimestega, see jääb SKA tegevusvaldkonda. Koos sellega võeti arutluselt maha ka plaan PKT ja LKT ühendamiseks. Ja asuti tegelema PKT ja TT integreerimisega, PKT piloteerimine liikus nn hoolekandetAT alla.

- Teenuse piloteerimisega kaasnes teenuseosutajate suhtes lepinguline **järelevalve** teenuseosutamise nõuetele vastavuse kontrollimiseks. Projekti meeskond külastas igal aastal PKT töökeskusi, tutvus kohapeal teenuse osutamise korraldusega, originaaldokumentidega, vestles teenusekasutajatega ning tööjuhendajatega. Lisaks küsiti pisteliselt lisadokumente (nt töötasu maksmise tõendamiseks maksekorraldusi, töötamiseks sõlmitud lepingu koopiaid). Teenuse sisulise kvaliteedi huvides oleks vaja olnud suuremas mahus järelevalvet, mille tegemiseks aga SKAI piisavalt töötajaid ei jätkunud (projektimeeskond koosnes 3 inimesest).
- **Nägemispuudega inimestele PKT teenuse osutamine.** Teenuse piloteerimisel oli korduvalt tõdemust, et nägemispuudega inimeste töötamise soodustamine vajab teistsuguseid abimeetmeid kui PKT psüühilise erivajadusega inimestele. Projekt näitas, et nägemispuudega inimeste töösuutlikkus on kõrgem kui psüühilise erivajadusega inimeste töösuutlikkus, nad on tööl produktiivsemad. Nad vajavad ka vähem juhendamist, küll aga vajavad kindlasti kohandatud töökeskkonda. Töötukassa on olnud valmis töökoha kohandamise osas ja toetavate tööturuteenuste osas antud sihtrühma toetama.

4.2. Teenuse sisus ja korralduses tehtud muudatused

Piloteerimise kogemuse põhjal tehti aastatel 2016-2023 erinevatel hankeperioodidel PKT teenuse kirjelduses täpsustusi ning tulemuste analüüsist ja projekti eesmärgist tulenevalt muudeti hanke tingimusi. Aruande siinses osas käsitletakse ja selgitatakse kõige olulisemaid muudatusi, mis PKT piloteerimisel erinevate teemade lõikes projektiperioodi vältel sisse viidi. Tehtud muudatuste põhjalikuma koondi aastate lõikes leiab Lisast 4.

Teenuse osutamise stabiilsus, jätkusuutlikkus

Projekti vältel läbivalt soovisid teenuseosutajad pikemat hankeperioodi kui üks aasta, mis annaks stabiilsust teenuse arendamiseks ja tööks inimestega. Vastuseks 2018. a teenuseosutajate küsitlusel laekunud ettepanekutele viidi järgmine hange läbi kaheaastaseks perioodiks, 2019-2020 perioodiks. Hilisemad hanked olid küll taas 1-aastase perioodiga, aga selle põhjuseks oli PKT pilootprojekti pikendamine ühe aasta kaupa, mistõttu SKAI ei olnud võimalik teha pikemaid hankeid.

PKT teenuse ülesehitus, sisu

Teenuse piloteerimisel ilmnes, et on suur teenuselt väljalangejate arv peale I etappi (vt p.3.2.). Paljud teenusesaajad soovisid olla teenuse I etapis võimalikult kaua. Üks põhjus selleks oli, et II etapis hakkas inimene saama töötasu, mis osutus sageli väiksemaks kui I etapis saadud stipendium ning sõidutoetus, mis ei motiveerinud inimesi töötamisega jätkama. Teenuseosutajad ei kiirustanud vähese töösuutlikkusega inimesi teenusele mittesobivaks hindama enne, kui I etapi lõpus. PKT projektimeeskond analüüsis teemat ja 2019 alates vähendati I etapi pikkust 4 kuu peale (võimalusega põhjendatud juhtudel pikendada I etappi 6 kuuni). 2019-2020 lisati teenuse ülesehitusse II etapi jätkuetaapp neile, kes olid teenuse raames töötanud 3 aastat, kuid polnud võimalised suunduma

tööle avatud tööturule. Jätkeetapi rahastus oli madalam põhjendusega, et teenusesaaja juhendamisevajadus peaks olema ajas vähenenud.

01.03.2022 algas teenuse rahastusperiood teise TATi alt. PKT teenuse piloteerimise viimaseks kaheks aastaks tehtud olulisim muudatus puudutas II jätkuetaapi ja III etappi, mille muutmisel võeti aluseks erihoolekande töötamise toetamise teenuse ülesehitus (kuna TT teenusega integreerumine oli PKT ESFist väljumise eesmärk). III etapis teenuseosutaja nõustab ja toetab inimest vastavalt vajadusele, minimaalselt 4 tundi kuus.

Teenuse osutamise nõuded teenuseosutajale

2018. a teenuseosutajate küsitluselt laekus ettepanek teenusekasutajate ja juhendaja suhtarvu suurendamiseks, kuna praktika näitab, et üks juhendaja suudab tegeleda rohkemate teenusesaajatega. Vastuseks: 2019 suurendati teenusekasutajate-juhendajate suhtarvu (5:1 asemel 7:1).

Teenuse sisulise kvaliteedi parendamiseks tõsteti 2019-2020 juhendajate pädevusnõudeid, millega pidi teenuseosutajal olema meeskonnas vähemalt üks spetsialist, kel on kõrgharidus sotsiaaltöös või siduserialal ja kes oskab hinnata iga inimese juhendamisevajaduse intensiivsust, eripära ning nõustab kolleege tegevuste planeerimisel. 2019- 2020 täpsustati ka teenuse sisu, nt sai kirja et PKT II etapi töötegevusteks ei loeta igapäevaseid kodukeskkonna tegevusi, mida erihoolekande kliendid teevad oma eluruumides (nt koristamine, puude tupp toomine, köögitööd, pesu pesemine jmt.). Veelgi selgemalt anti teada, et PKT töötegevused peavad olema reaalsed tööd ja looma rahalist lisandväärtust.

Aruandlus, teenuse administreerimine

2016. a sügisel teenuseosutajatelt küsitud tagasisides toodi välja, et projektiga seotud aruandlust on liiga palju, teenuse tingimused võiksid olla paindlikumad. Sama soovi oli läbivalt projekti vältel. Vastusena: SKA hangetes püüti ettepanekuid võimaluste piires arvestada ja sisse viia. Kõike ei saanud arvestada ESF nõuetest tulenevalt, samuti oli vaja koguda andmeid, mille toel analüüsida PKT piloteerimise seis.

Mõned näited muudatustest: 2017. aasta hankeperioodi ettevalmistamisel viidi teenuse kirjeldusse sisse väikesed muudatused, mis lihtsustaks teenuse korraldust (nt inimese teenusel osalemise arvestamine kuupõhiseks) ja vähendaks bürokraatiat (nt teenusele suunamine kalendrikuu põhiselt). Kuna 2017 sisse viidud kellaaegade märkimise nõue osavõtulehtedel osutus töömahukaks nii teenuseosutajatele inimesega osavõtulehete täitmisel kui ka SKA-le kontrollimisel, siis sellest nõudest 2018. aastal loobuti. Kui varasematel aastatel oli teenuseosutajal kohustus I etapi esimese kuu lõppedes esitada inimese kohta sisenemishinnang, siis 2021. aastal sellest loobuti põhjendusega, et 1 kuu (sageli 10 päeva) on liiga lühike aeg sisulise hinnangu andmiseks.

Teenusel olijate töötasu ja nendega sõlmitavad lepingud

Erinevatel hankeperioodidel katsetati mitmesuguseid lähenemisi töösuhte reguleerimisel.

Kui aastatel 2016-2018 oli hankes lubatud II etapis sõlmida teenusekasutajaga töösuhe töö iseloomu arvestades töö- või võlaõiguslik leping, siis hankeperioodil 2019-2020 seati tingimuseks sõlmida tööleping, millega kaasneb töötasu maksmise kohustus Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud miinimummäära alusel. Muuhulgas oli töölepingu nõude eesmärk vähendada teenuse raames tehtavate töölaadsete tegevuste tegemist ning suunata teenuseosutajaid teenust pakkuma suurema töösuutlikkusega inimestele.

Töölepinguga kaasnev töötasu suuruse nõue tõi kaasa teenuseosutajate poolt madalama töösuutlikkusega inimeste PKT teenuselt välja hindamise. Näiteks, töölepingu nõue tõi 2019. aastal kaasa suuremas määras SA Hea Hoog poolt teenusekasutajatele teenuse lõpetamise hinnangus toodud põhjendusega „Inimene ei ole võimeline ka juhendamise abil välja teenima VV kehtestatud töötasu alammäär“.

Lisaks selgus, et inimeste tööle vormistamine töölepinguga oli mõnede asutuste jaoks probleem, tulenevalt nende juriidilisest staatusest. Üheks selliseks teenusepakkujaks oli Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus. 2021 hankeperioodiks loobuti teenuse tingimustes töölepingu nõudest, seda muuhulgas põhjusel, et antud tingimus raskendas hankes osalemist asutustel, kel ei olnud võimalik enda struktuuris luua teenusekasutajatele töökohti. Lisaks andis 2020. aasta Covid-pandeemia aegne teenuse korraldamise kogemus pigem põhjust paindlikkusele. Teenuseosutaja võis alates 2021 kliendiga töösuhte sõlmimisel valida sobiva lepinguvormi (kas siis tööleping või VÕS leping).

See tõi kaasa eelmise hankeperioodiga võrreldes suured erinevused teenusekasutajatele makstava töötasu osas. Paljud teenusepakkujad jätkasid uues hankes inimestega töösuhet töölepingu alusel (vt ka p. 3.5 tabel 5).

2022. aastal sõnastati töötasu puhul nõue, et see ei või olla madalam kui VV sätestatud töötasu alammäär. Sooviti tagada teenusel osalejatele tasustamine ühtsetel alustel ja et ka hankes pakkujad oleks oma hinna kujundamisel võrdsetes tingimustes.

Töövaldkonnad ja tööde leidmise võimalused

2018: Küsitlusega teenuseosutajate seas selgus, et 48% vastajatest hindasid PKT inimestele sobivate tööde leidmist võimalikuks ja 45% tundsid, et jõukohaste tööde leidmine on raske. Vastuseks: SKA soovitas teenuseosutajatel suurendada omavahelist koostööd ja infovahetust. Arendusideena oli teenuse tulevikku käsitlevatel aruteludel põgusalt arutlusel ka ühe katusorganisatsiooni alla kaitstud töökeskuste tegevuse koondamine (analoogiliselt teiste riikide praktikale). See mõte ei leidnud kandepinda, sh ka mitte teenuseosutajatelt, kes tulusa allhanketöö leidmisel ei soovi seda võimalust teiste asutustega jagada.

Teenuse kulud

PKT pilootprojekti käik näitas teenusekulude iga-aastast suurenemist (vt p.3.1 tabel 2), mistõttu kerkis rahastaja ja teenuse korraldaja poolt üles mure teenuse osutamiseks vajaliku eelarve katte pärast. Hakati analüüsima, kas kõik PKT teenuse kulud on põhjendatud ja jõuti arvamusele, et nende inimeste puhul, kes on samaaegselt PKT teenusega mõnel erihoolekandeteenusel, on sotsiaalsete oskuste juhendamise osas kattuvus. 2018. aastal viidi läbi küsitlus teenuseosutajate seas, kust selgus, et enamiku arvates moodustab kliendile osutatavast teenusest sotsiaalse komponendi osakaal kuni 30%. Vastuseks: Alates 2019. aastast viidi PKT teenuseosutajatele teenustasude maksmise tingimustesse sisse viidi pearaha eristus nende inimeste lõikes, kes on PKT ja EHT teenusel korraga (nende puhul hakati maksma 80% pearaha täismäärast) - sest need inimesed said sotsiaalset toetust juba EHK teenuse raames ja sama tegevuse dubleeriv tasustamine mitme teenuse raames ei olnud põhjendatud.

Sihtrühm

PKT projekti kahel viimasel aastal oli uue TATI eesmärkidest tulenevalt sihiks PKT teenuse muutmise TT teenusega sarnasemaks. Sellega seoses sai 2023 suuremaks muudatuseks sihtrühma piiritlemine - sihtrühmast jäid välja ööpäevaringse erihooldusteenuse saajad, kes SHSi järgi ei ole õigustatud saama töötamise toetamise teenust.

Projekti viimasel kahel aastal sisse viidud muudatused olid planeeritud SKA ja SOMi koostöös, mõeldes ESFi rahastuselt väljumisstrateegia peale.

4.3. Muud PKT arendustegevused

Kõrvuti reaalse kaitstud töö teenuse osutamisega sihtrühmale toimus PKT projektis projektiperioodi vältel käivitatud teenuse katsetamiskogemuse analüüs, järeltööstegemine ja vajalike muudatuste kavandamine. PKT teenust puudutav arendustöö toimus nii projektimeeskonnas, SKA siseselt kui koostöös väliste partneritega. Kaitstud töö teenuse tulevikuvaate arendamise toeks tellis Sotsiaalministeerium 2019. aastal analüüsi sõltumatult konsultatsioonifirmalt ning käivitas 2020. aastal teemakohase töörühma.

RAKE uuring „Kaitstud töö teenuse tulemused“, 2019-2020

2019. aastal viis RTK Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbi riigihanke „Kaitstud töö teenuse tulemuslikkuse hindamine ja rahvusvaheline võrdlus Sotsiaalministeeriumile“ (viitenumber 200584). Hanke võitis Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus (RAKE), kelle uuringumeeskonna töö tulemusel valmis 2020. aasta alguseks uuringuaruanne „Kaitstud töö teenuse tulemused“¹¹. Analüüsiti võrdlevalt Sotsiaalkindlustusameti korraldatavat pikaajalise kaitstud töö (PKT) teenust ja Töötukassa korraldatavat lühiajalise kaitstud töö (LKT) teenust¹². Analüüsiti mõlema teenuse seniseid piloteerimise tulemusi, kaheksa Euroopa riigi teenusekorraldust kaitstud töö osas ning anti soovitusi teenuse edasiseks arendamiseks.

RAKE analüüsis oli rohkelt tähelepanekuid ja soovitusi, järgnevalt mõned neist: Eestis sihtrühmale pakutavad erinevad teenused dubleerivad üksteist osaliselt (eelkõige LKT, PKT, TT teenus) ja senist teenuste süsteemi on kõrvaltseisjatel keeruline mõista. PKT teenuse eesmärk ei ole erinevatele osapooltele selge ja üheselt mõistetav. PKT ei täida seda eesmärki, et toetaks erivajadusega inimesi tööturule liikumisel. Pigem võiks teenuse eesmärk olla erivajadusega inimestele mõtestatud töötegevuste võimaldamine juhendamisel ja sobivas keskkonnas. PKT ja LKT teenustel olevad inimesed on tegelikkuses paljuski sarnased, vaatamata nende erinevaks hinnatud töövõimele (puuduv vs osaline). PKT ja LKT sihtrühmal on kattuvus ka TT teenusel olijatega. Inimese tegelik töösuutlikkus ja motivatsioon selgub paljude teenusesaajate puhul alles teenuseosutaja juures töökeskuses töö jms tegevuse käigus, mitte aga töövõime hindamisel või teenusele suunamisel. Eestis tegutsevad töökeskused erinevad üksteisest nii teenuse sisemiselt korraldamiselt, omandivormilt, sobivate tööde leidmise suutlikkuselt, teenusesaajatesse suhtumiselt, organisatsioonikultuurilt. Teenuse korraldajate poolt hangetesse sissekirjutatud nõuetel on keskuste argipraktikatele vähene mõju, välja arvatud aruandlus. Teenusekorraldus läheb praegu võrdlemisi mööda omavalitsustest, kus võiks ise vähenenud töövõimega inimestele töökohti luua ja välja otsida sihtrühma abivajajaid, kes sobivad teenust saama.

Teiste riikide kogemuse kohta tähelepanekud:

- Kaitstud töö teenuse mõiste, selle eesmärk, sihtrühmad, korraldus ja rahastuskeemid on riigiti väga erinevad. On riike, kus teenuse eesmärgiks on tööturule liikumine, teistes mitte. Kaitstud töö teenust käsitletakse nii sotsiaalhoolekande-, tööturu- kui rehabilitatsiooniteenusena.
- Enamikus analüüsitud riikidest osutatakse kaitstud töö teenust koos teiste toetavate teenustega ja hüvitistega. Saab öelda, et kaitstud töö teenus toimib mitme teenuse kombinatsioonis.

¹¹ „Kaitstud töö teenuse tulemused. Lõpparuanne“ – Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus, 2019-2020. https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-05/Kaitstud%20t%C3%B6%20uuring_1%C3%B5pparuanne.pdf

¹² Töövõimereformi raames käivitati Eestis struktuurfondide rahastusel projektipõhiselt kaks kaitstud töö piloteerimist – Sotsiaalkindlustusamet korraldamisel PKT teenuse katsetamise projekt ja Töötukassas lühiajalise kaitstud töö teenus.

- Rahvusvaheliselt järgitakse üha enam võrdse kohtlemise, kogukonda kaasatuse, individuaalse lähenemise ja tööturul toetamise põhimõtteid. St enam ei ole parimaks tavaks osutada kaitstud töö teenust selleks loodud keskustes, samas nähakse siiski vajadust ka töökeskuse laadsete asutuste järele vähemate võimetega inimestele - nt Rootsisis on Samhall, spetsiaalselt erivajadusega inimeste aktiveerimiseks ja tööturule aitamiseks loodud keskus.
- Kõigis uuritud riikides toodi välja, et kaitstud töö parim alternatiiv on subsideeritud töötamine, mida võimaldatakse tavaliste tööandjate juures riigi või omavalitsuste toetusel. (nt flexijob).

RAKE uuringus väljatoodud tähelepanekuid ja soovitusi arvestati edaspidi Sotsiaalministeeriumi algatusel kokkukutsutud kaitstud töö töörühma poolt.

PKT ja TT teenuse saajate võrdlev analüüs, 2020

SKA analüüsis 2020. aasta kohta EMTAst saadud andmeid PKT ja TT teenustel viibinud inimeste kohta, milles tuli esile kahe teenuse sihtrühma suur sarnasus. Ligi pooled (47,3%) TT teenusel olnud inimestest töötasid teenuseosutaja juures ja nende keskmine töökoormus oli sarnane PKT teenusel nõutud koormusega. Sarnasust oli märgata ka väljamakstud töötasude suurusel. Avatud tööturul (muu tööandja) töötava TT teenuse kasutaja keskmine töökoormus oli suurem.

Kaitstud töö töörühm, 2020

Märtsis 2020 moodustati eri asutuste koostööna töörühm, kuhu kuulusid Sotsiaalministeeriumi, Sotsiaalkindlustusamet, Eesti Töötukassa ja Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse esindajad, et arutada läbi senise PKT ja LKT piloteerimise kogemusi ja mõelda võimalikele alternatiividele edaspidises teenusekorralduses. Hiljem kaasati töögruppi ka Eesti Puuetega Inimeste Koja ja nägemispuuetega inimeste huviorganisatsioonide esindajaid, Linnade ja Valdade Liit ning teenuseosutajaid. 2020. aasta lõpuks kirjeldati töörühmas neli erinevat teenusekorralduse mudelit, millest valiti lõpuks välja kaks mudelit, mida esitada Sotsiaalministeeriumi juhtkonnale kaalumiseks (vt Lisa 3). Tulemusena valmis SHS muutmise väljatöötamiskavatsus (edaspidi VTK), mille järgselt oleks kaitstud töö jätkunud peale piloteerimise lõppu iseseisva teenusena, kuid selle dokumendiga sotsiaalministeeriumis edasi ei mindud.

Mudel 1 (2016-2020 piloteeritud lahenduse põhine mudel) keskne põhimõte: erinevate vajaduste katmisega tegelevad erinevad osapooled, püütakse vältida dubleerimist.

- Teenussüsteemi kuuluvad teenused: SKA pakub kaitstud töö teenust sihtrühmale, kes ei jõua avatud tööturule. Töötukassa pakub toetatud tööerakendamise meetodikal põhinevat tööturuteenust sihtrühmale, kes on võimelised jõudma avatud tööturule. KOVilt päevakeskuse teenus.
- SKA korraldatav kaitstud töö on hoolekandeteenus. Tähtjatu, regulaarse hindamisega. Teenus neile, kes vajavad pidevat juhendamist selleks loodud keskkonnas ning kelle töötamise võimekus on muutuv. Sihtrühma ei eristata osalise/puuduva töövõime või diagnoosi alusel. Teenuse eesmärgiks on pakkuda jõukohaseid ja sobivaid töiseid tegevusi inimestele, kes oma terviseprobleemist tulenevalt avatud tööturul töötada ei suuda, kuid soovivad tööd teha. Teenus koosneb kahest etapist.
- Süsteemi käivitumisel jääb SKAsse üks psüühilise erivajadusega inimeste töötamist toetav teenus senise kahe asemel (PKT ja TT teenused).

Mudel 2 (KOV juhtumikorraldajaga mudel) keskne põhimõte: protsessis on läbivalt inimesega tegelev juhtumikorraldaja, kes vaatab inimese abivajadust terviklikult, mitte ainult tööalase rakendamise aspektist.

- Teenussüsteemi kuuluvad teenused: KOV tegeleb juhtumi korraldamisega, vajadusel ostetakse hindamisteenus KOV poolt sisse. Juhtumikorraldaja annab inimesele soovitusel sobivate teenuste osas. Erinevad teenused ei pea tulema ühest kohast. Näiteks võib inimene vajada samaaegselt kaitstud töö teenust ja rehabilitatsiooniteenust ja võibolla ka mõnda kohaliku omavalitsuse pakutavat toetavat teenust – neid kõiki võivad osutada erinevad teenusepakkujad. Võtmeks on siin juhtumikorraldaja, kes on pädev otsustama, milliseid teenuseid inimene vajab. SKA pakub kaitstud töö teenust (töökeskused jäävad ainult SKA hallata, Töötukassa sellega ei tegele). Töötukassa pakub oma teenuseid, KOVilt päevakeskuse teenus.
- Hindamisteenus – sisuliselt senine PKT I etapp – inimesega tehakse proovitöid, kasutatakse toetavaid meetodikaid. Tehakse koostööd või pakutakse rehabilitatsiooni ja/või EHK teenuseid. Selgitatakse välja kliendi suutlikkus, oskused, huvid ja takistavad tegurid. Tegeletakse töö- ja sotsiaaluskuste ning rutiinitaluvuse arendamisega, aga ka takistavate tegurite lahendamisega (nt motivatsiooniga).
- SKA korraldatav kaitstud töö on hoolekandeteenus. Tähtajatu, regulaarse hindamisega. Teenus koosneb kahest etapist, mille esimest nelja kuud nimetatakse kohanemisajaks. Töötamine on üles ehitatud, arvestades kliendi suutlikust. Teenuse pakkuja hindab teenuse saajat regulaarselt ning esitab hinnangu juhtumikorraldajale. Juhtumikorraldajal on õigus teenus lõpetada ja suunata inimene muule teenusele.
- Sihtrühma ei eristata osalise/puuduva töövõime või diagnoosi alusel. Sihtrühm võib olla laiem tänasest, nt lisaks pikaajalised töötud, pagulased vt. Laiemale sihtrühmale teenuse pakkumine peaks olema KOV-i huvi.
- Süsteemi käivitumisel jääb SKAsse üks psüühilise erivajadusega inimeste töötamist toetav teenus senise kahe asemel (PKT ja TT teenused).

2022. aastal koostati Sotsiaalministeeriumis SHSi muutmise VTK, millega planeeriti muuta olemasoleva TT teenuse sisu selliselt, et ühendada sarnased teenused, mis toetavad psüühikahäirega inimeste töötamist - olemasolev TT teenus ning PKT teenus (kuna sihtgrupid suuresti kattuvad). Samuti analüüsiti konkreetsete sihtgruppide üleselt, kas ja kuidas võiks töötamise toetamine olla inimese jaoks tulemuslikum tööhõivesüsteemis.

2023. a kevadel alustati SHSi muutmise eelnõu ettevalmistamisega ning riigi eelarve pingelist olukorda arvestades viidi seadusesse sisse minimaalsed muudatused, et seni PKT teenust saanud puuduva töövõimega psüühikahäirega või intellektipuudega inimesed kvalifitseeruksid edaspidi töötamise toetamise teenusele. **2024. aastast** täiendava riigieelarvelise rahastuse saanud 170 töötamise toetamise teenuskohta ning teenuse sihtrühma muudatus (edaspidi on töötamise toetamise teenus vaid puuduva töövõimega psüühikahäirega inimestele) võimaldab PKT teenusekasutajatel aasta jooksul üleminekut töötamise toetamise teenusele.

Kokkuvõtteks

TAT-is seatud eesmärgid said täidetud - kaitstud töö teenuse raames suurenesid tööealiste erivajadustega ja puuduva töövõimega inimeste tööturul osalemise võimalused. Teenusega loodi kaitstud tingimustel töötamise võimalus teenusest huvitatud ja selles osalemiseks võimelistele sihtgruppi kuuluvatele inimestele. Kaitstud töötamise teenust pakuti üle Eesti (kõikides maakondades, v.a. Hiiumaa), enamasti töökeskustes, kuid ka kohandatud töökeskkonnas avatud tööturul, inimestele tagati vajalik juhendamine. Inimestele sobivate tööülesannete valik sõltus teenuseosutaja ettevõtlikkusest ja piirkonnas olemasolevatest töövõimalustest. Inimese soovi ja eelduste korral otsiti

talle tööd avatud tööturul. Selgemini määratleti teenuse sihtgrupp - vähenenud töövõimega inimesed, kes on suutelised täitma teenusel osalemise ajamahtu, looma oma töötegevusega lisandväärtust ning on motiveeritud töötama.

Maailm liigub kinniste kaitstud töö keskuste kaotamise suunas, selle asemel nähakse erivajadusega inimesi töötamas avatud tööturul ja seda kaitstud tingimustes vajaliku toega.

Töövõimereform on näidanud, et avatud tööturule PKT teenust vajavad inimesed enamasti ei jõua, sest isegi aastatepikkuse juhendamise järel ei ole nende töövõtetes sellist kiirust, mida seal nõutakse. Samuti on vähenenud töövõimega inimeste jaoks avatud tööturul keeruline leida sobivat osalise koormusega tööd.

Seetõttu saab lugeda positiivseks lõpptulemust, millega 2024. aastast on SHSis kirja saanud töötamise toetamise teenuse raames teenuseosutajale lisaks avatud tööturule tööle aitamisele pakkuda isikule võimalust töötada töökeskuses või muul ettevõttega seotud ametikohal.

Lisa 1. PKT teenuseosutajad 2016-2023

Teenuseosutaja	maakond	Hankes eraldatud kliendikohtade arv								
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
1. Aktiviseerimiskeskus Tulevik MTÜ	Pärnumaa		15		21	21	21	28	21	
2. Astangu Kutse- rehabilitatsiooni Keskus	Harjumaa	5	10	25	28	28	28	28	28	
3. AtChron MTÜ	Pärnumaa			25						
4. Avitus MTÜ	Valgamaa		15							
5. Eesti Agrenska Fond SA	Tartumaa	8								
6. Eesti Hoolekande Selts MTÜ	Pärnumaa	15	20							
7. Eesti Pimemassööride Ühing MTÜ	Harjumaa	15	10							
8. Erivajadustega Inimeste Toetusühing Tugiliisu MTÜ	Harjumaa	10	15	15	21	21	18	24		
9. Hea Hoog SA	Harjumaa			20	21	35	35	23	35	
	Ida-Virumaa	15	20	25	28	28	18	32	21	
	Jõgevamaa	22	25	25	28	28	21	21	18	
	Järvamaa	10	10	10	14	14	14	3	10	
	Läänemaa	10	10	10	14	14	14	8	10	
	Lääne-Virumaa	10	20	25			14	28	28	
	Põlvamaa	14	20	20						
	Pärnumaa						7	3	7	
	Saaremaa		5	15	28	28	28	15	15	
	Valgamaa	15	15	15						
10. Iseseisev Elu MTÜ	Viljandimaa	15	15	20	21	21	14	5	14	
	Jõgevamaa		10				21	7	16	
11. Johanna MTÜ	Tartumaa	25	25							
	Lääne-Virumaa	10	15	15						
12. Jõgeva Valla Hoolekandekeskus	Jõgevamaa								7	
13. Järva Vallavalitsus	Järvamaa	5	5	5	7	7				
14. Keerub OÜ	Jõgevamaa	10	20	20	28	28	42			
	Lääne-Virumaa	10	10	10	28	28	35	10		
15. Keila Linnavalitsus	Harjumaa		20	25	30	35	35	35	23	
16. Koduhooldus OÜ	Tartumaa	10	10	10	35	35	28	28	21	
17. Kohila Turvakeskus MTÜ	Raplamaa	8	15	13	12	12	12			
18. Kuusalu Hoolela MTÜ	Harjumaa	9	18	20	22	22	22	15	12	
19. LaNoor MTÜ	Harjumaa		1				12	10		
20. Lõuna-Eesti Erihoole- kandekeskus MTÜ	Võrumaa	20	20	25	25	25	25	20		
21. Maana MTÜ	Võrumaa		10	10	10	10				
22. Maarja Küla	Põlvamaa	16	25	30	30	30	13	7	15	
	Tartumaa	5	5	10	7	7	12		7	
23. Merimetsa Tugikeskus MTÜ	Harjumaa		2	15	7	11	15	7	10	

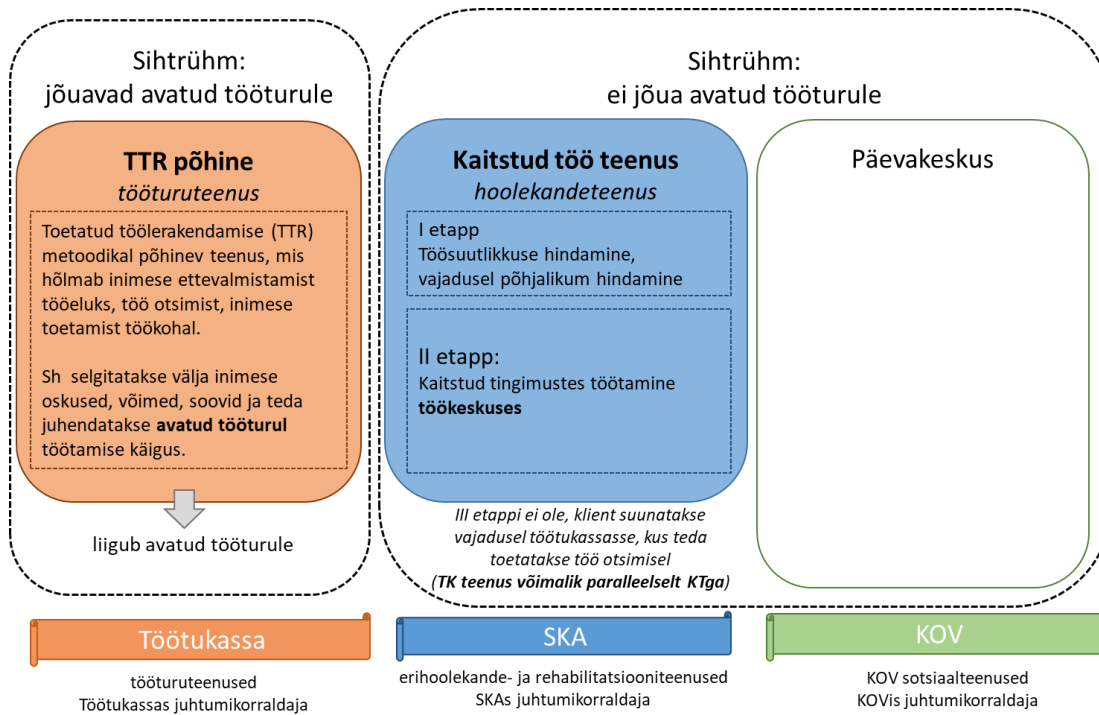
24.	Pahkla Camphilli Küla SA	Raplamaa	7	15	17	16	16	19	14	
25.	Pimedate Töökeskus Hariner MTÜ	Harjumaa	10	15	10	10	10		4	14
26.	Põhja-Eesti Pimedate Ühing	Harjumaa		10		20	20		27	15
27.	Põhja-Pärnumaa Vallavalitsus	Pärnumaa			15	14	14			
28.	Põlvamaa Puuetega Inimeste Koda MTÜ	Põlvamaa	10	10	10	14	14	14	7	
29.	Päevakeskus Käo	Harjumaa		24						
30.	Päikeseringi Selts MTÜ	Valgamaa			10	21	21			21
31.	Randvere Tööõppekeskus MTÜ	Saaremaa	5	7	7				7	
32.	Saaremaa Puuetega Inimeste Koda MTÜ	Saaremaa	10	12	8	14	14	14	10	10
33.	Solve et Coagula OÜ	Pärnumaa	10	15	20	28	28	42	42	28
34.	Sotsiaalendariduse Koolituskeskus Liider MTÜ	Ida-Virumaa								2
35.	Tabivere Sotsiaalkeskus	Jõgevamaa	18	15	20					
36.	Taheva Sanatoorium SA	Valgamaa	15	10	15					
37.	Tallinna Tugikeskus Juks	Harjumaa	20	30	30					10
38.	Tallinna Vaimse Tervise Keskus	Harjumaa	10	15	20					
39.	Tartu Vaimse Tervise Hooldekeskus SA	Tartumaa	32	20	30	28	28	35	49	
40.	Tartu Vallavalitsus	Tartumaa							7	14
41.	Töötoad MTÜ	Viljandimaa	15	10	15					
42.	Valga Abikeskus MTÜ	Valgamaa				21	21	35	28	14
		Võrumaa						7	7	
43.	Virumaa Nõustamis- ja Aktiviseerimiskeskus MTÜ	Ida-Virumaa	15						14	14
44.	Virumaa Tugiteenused MTÜ	Lääne-Virumaa				28	28	30	25	28
45.	Võhma Linnavalitsus	Viljandimaa		5						
46.	Vändra Alevivalitsus	Pärnumaa	15							
KOKKU			484	649	685	679	702	700	598	488

Lisa 2. Erivajadusega inimeste valmistatud toodete e-pood

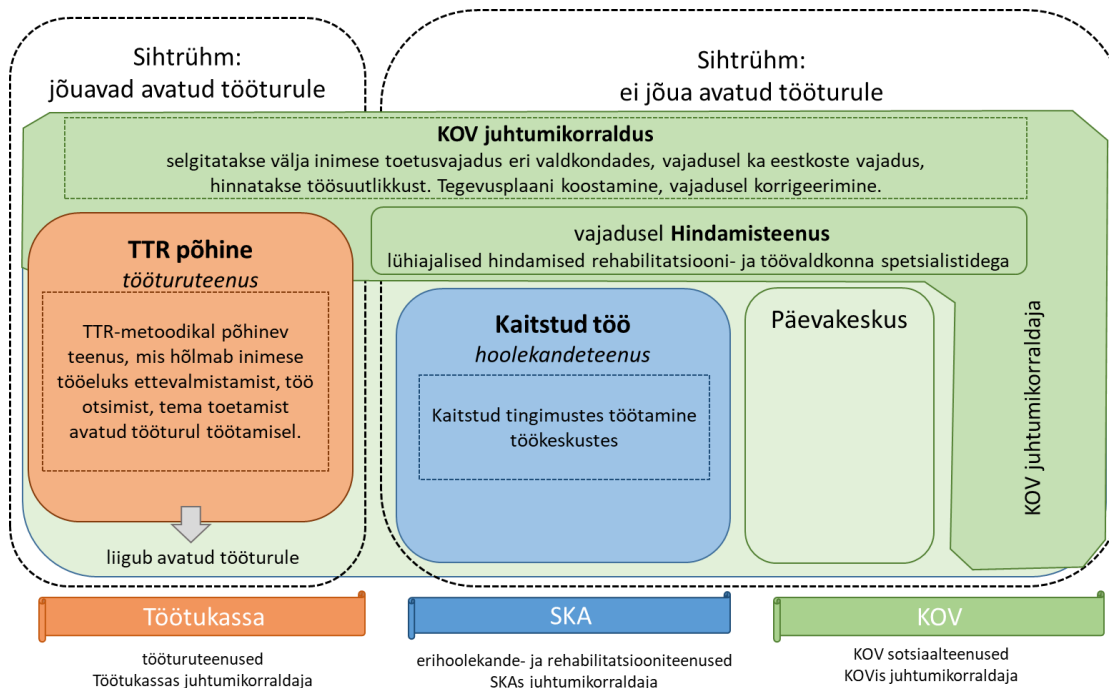
Merimetsa Tugikeskus	https://www.merimetsa.ee/kingiideed	Käsitöö
Kuusalu Hoolela MTÜ	https://www.facebook.com/kuusaluhoolela/?locale=et_EE	Pesumaja teenus
Tallinna Tugikeskus Juks	https://juks.ee/kingipood/	Käsitöö
Hea Hoog SA	https://heahoog.ee/	Käsitöö
Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus	https://headasjadastangult.ee/	Käsitöö
Põhja-Eesti Pimedate Ühing	https://pood.erivajadus.eu/product-tag/eesti-pimemassooride-uhing/	Käsitöö
Maarja Küla SA	https://maarakyla.ee/osta-meie-tooteid/ https://pood.erivajadus.eu/product-tag/maarja-kula/	Käsitöö
Solve et Coagula OÜ	https://amanitaeesti.ee/pood/ ; https://pood.erivajadus.eu/product-tag/solve-et-coagula/	Käsitöö
Iseseisev Elu MTÜ	https://www.facebook.com/iseseisev.elu/	Käsitöö
Lõuna-Eesti Erihooldusteenuste Keskus MTÜ	https://www.facebook.com/Mosaiik/	Käsitöö
Pahkla Camphilli Küla	https://pahklack.org/et/shop/	Käsitöö
Maana MTÜ	https://www.facebook.com/mtumaana	Käsitöö
Mitme asutuse ühine e-pood	https://pood.erivajadus.eu/	Käsitöö

Lisa 3. SOM töörühmas väljatöötatud mudelid, 2020

Mudel 1. Riiklik mudel, 2016-2020 piloteeritud lahenduse põhine

Mudel 2. KOV juhtumikorraldajaga mudel

Lisa 4. PKT teenuse katsetamisel tehtud muudatused, 2016-2023

Teema	2016	2017	2018	2019-2020	2021	2022	2023
Sihtrühm	tööealised puuduva töövõimega isikud, kellel on raske, sügava või püsiva kuluga psüühikahäire, liitpuue, nägemispuue või on peaaajutrauma, ajukahjustust tekitava haigusega						PKT sihtrühmast jäid välja ööpäevaringse erihooldusteenuse saajad
Teenuse etapid	I ja II etapp	lisandus III etapp, kuhu suunduvad I ja II etapi läbinud inimesed, kes on võimelised ja soovivad siirduda avatud tööturule	II etapp jaotati kaheks: II põhietapp ja II jätkuetaapp. I ja III etapp jäid samaks		I etapp, II etapp (ei jagunenud kaheks), III etapp		
Etappide pikkus	I etapi kestus kuni 6 kuud, II etapp tähtjatu	I ja II etapp jäi samaks, III etapp kuni 12 kuud - paneks sama mis kõrval kas 1 a või 12 kuud	I etapp kuni 4 kuud (võimalusega pikendada +2 kuud); II etapp kuni 3 aastat ja II jätkuetaapp tähtjatu; III etapp kuni 1 aasta		I etapp kuni 4 kuud (võimalusega pikendada +2 kuud); II etapp kuni 3 aastat ja III etapp tähtjatu		
Teenuse maht (nõutav töö maht)	I etapis vähemalt 5h nädalas, II etapis keskmiselt 10 h nädalas	I etapis min töömaht 20 tundi ja 10 tööpäeva; II etapis min 40 tundi kuus, III etapis max 720 juhendamise tundi (lahtri nimi nõutav töömaht)			I etapis min töömaht 20 tundi ja 10 tööpäeva; II etapis min 40 tundi kuus, III etapis TO toetab ja nõustab vastavalt vajadusele, aga min 4 tundi kuus		
Teenuse saajate ja juhendajate suhtarv	teenusekasutajate ja juhendajate suhtarv 5:1			teenusekasutajate ja juhendajate suhtarv 7:1			
Teenuse saajatega sõlmitavad lepingud jm tingimused	I etapis vabatahtliku töö leping. II etapis TO sõlmib teenuse saajaga kas töölepingu või VÕS lepingu.	I ja II etapi puhul jäi samaks. III etapis on inimesel töösuhe avatud tööturu tööandjaga.		tingimus, et II etapis tuleb PKT teenuse saajaga sõlmida tööleping (mitte VÕS)	TO sõlmib teenuse saajaga kas töölepingu või VÕS lepingu.		
PKT teenusel olijale tasu	II etapis lepingust tulenev töötasu, mille tunnihind ei või olla madalam kui 1 eur/h.	I ja II etapis sama. III etapis töötasu töölepingu või VÕS lepingu alusel.		töölepingu nõude tõttu tuli maksta töötasu vähemalt VV kehtestatud töötasu alammääras	töötasu maksmine vastavalt sõlmitud lepingule	töötasu maksmine VV miinimumtasu määras olenemata lepingust	töötasu maksmine vastavalt sõlmitud lepingule
PKT teenusel olijale stipendiumi ja sõidu- ning majutustoetus	I etapis makstakse TTTS alusel stipendiumi ja sõidu- ning majutustoetust.						lõpetati I etapis TTTS alusel stipendiumi ja sõidu- ning majutustoetuse maksmine
TO teenustasu (pearahad)	I ja II etapis pearaha	I ja II etapis jäi samaks. III etapis tasutakse Tole tunnitasu vastavalt inimesele osutatud teenuste ajalisele mahule.		pearaha diferentseerimine: kui isik on samaaegselt PKTga ka mõnel EH teenusel, makstakse teenuseosutajale 80% lepingujärgsest pearahast. Muul juhul 100%			
Pearaha piirmäärad (hankes)	I etapp: kuni 305 eur/in II etapp: kuni 400 eur/in kuus	I etapp: kuni 305 eur/in; II etapp: kuni 400 eur/in kuus; III etapp: kuni 6,5 eur/in tunnis		I etapp: kuni 305 eur/in; II etapp: kuni 400 eur/in kuus; II jätkuetaapp: kuni 285 eur/kuus; III etapp: kuni 10 eur/in tunnis		I etapp: kuni 305 eur/in; II etapp: kuni 400 eur/in kuus; III etapp: kuni 175 eur/kuus	

Lisa 5. Joonis: PKT teenuse osutamine ja arendustegevused 2015-2023

